

**Природно-заповідний
фонд України як
інструмент збереження
біологічного
різноманіття: сучасні
ВИКЛИКИ**

Природно-заповідний фонд — ділянки суші й водного простору, природні ландшафти і об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність й виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду рослинного й тваринного світу, підтримання загальноєкологічного балансу й забезпечення моніторингу довкілля.

Вперше поняття «об'єктів особливої державної охорони», до яких належать і об'єкти ПЗФ, було введено у законі «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.) – екологічній конституції України

Особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду охороняються як **національне надбання**.

Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.) – є основним та визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів та об'єктів.

Категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду України

До складу природно-заповідного фонду України належать території та об'єкти одинадцяти категорій:

- ✓ природні заповідники;
- ✓ біосферні заповідники;
- ✓ національні природні парки;
- ✓ регіональні ландшафтні парки;
- ✓ заказники;
- ✓ пам'ятки природи;
- ✓ заповідні урочища;
- ✓ ботанічні сади;
- ✓ дендрологічні парки;
- ✓ зоологічні парки;
- ✓ парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду розрізняються за природним походженням, порядком створення, юридичним статусом, правовим режимом охорони та використання, функціональним зонуванням території та іншими ознаками.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Рішення про створення *природних заповідників*, *національних природних парків*, а також щодо інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення приймаються **Президентом України**

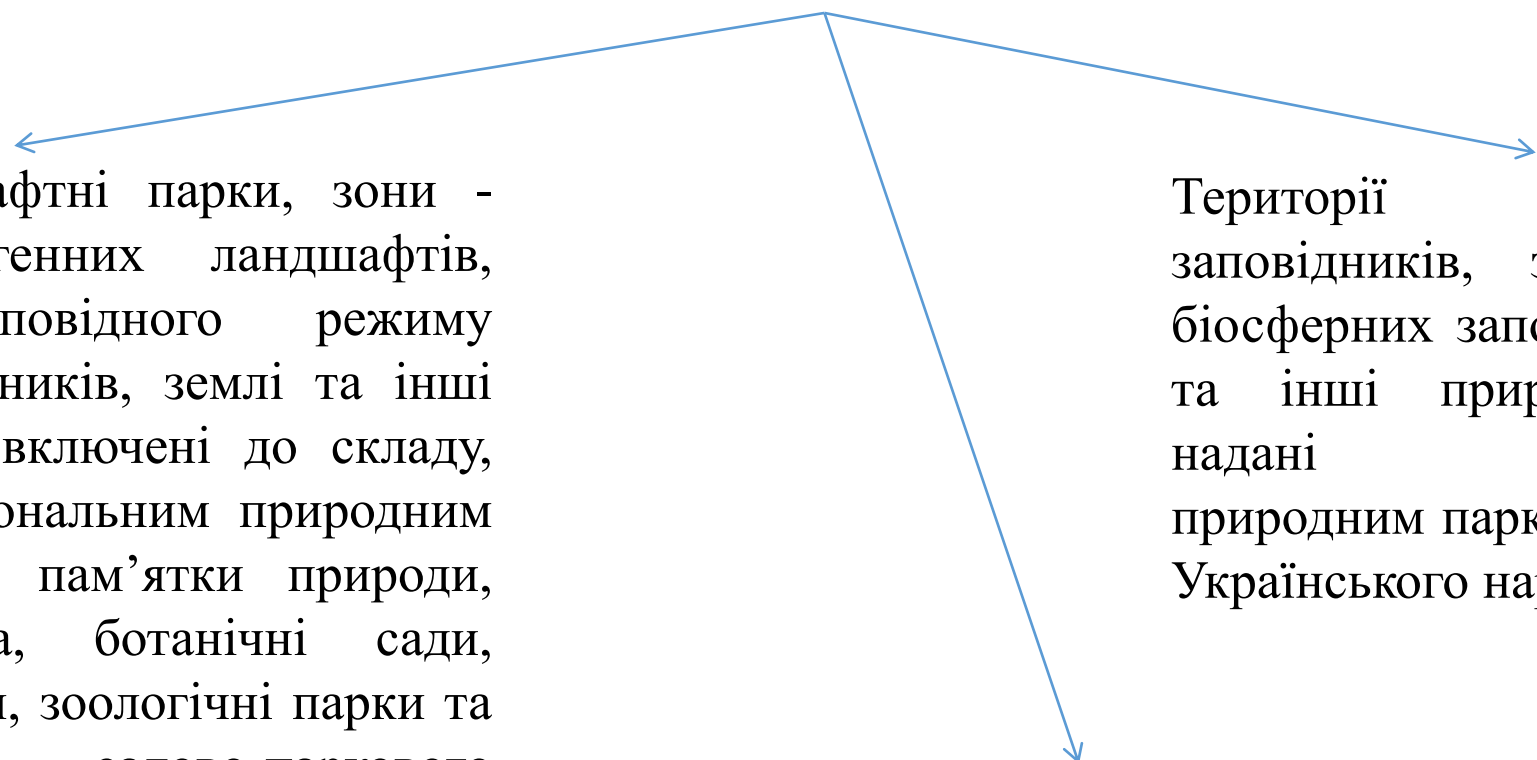

Рішення про створення біосферних заповідників приймається з додержанням вимог міжнародних договорів та міжнародних програм, учасником яких є Україна.

Рішення про організацію чи оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та встановлення охоронних зон територій та об'єктів природно-заповідного фонду приймається Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами

Стаття 4. Форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду

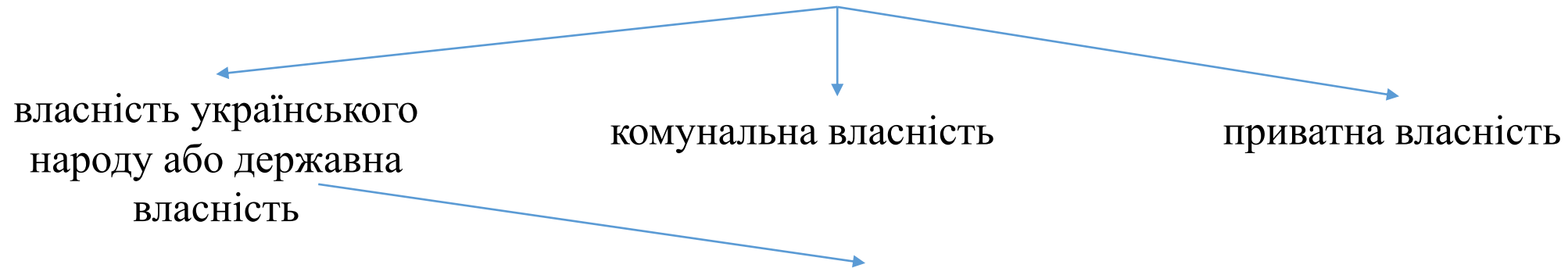
Регіональні ландшафтні парки, зони - буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності Українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України.

Території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, є власністю Українського народу.

Ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки, створені до прийняття цього Закону, не підлягають приватизації.

Форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду визначаються відповідно до Земельного Кодексу України та Закону «Про природно-заповідний фонд України»

Форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду

Відповідно до Закону «Про природно-заповідний фонд України», території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, є власністю українського народу, тобто не підлягають приватизації та передачі в комунальну власність;

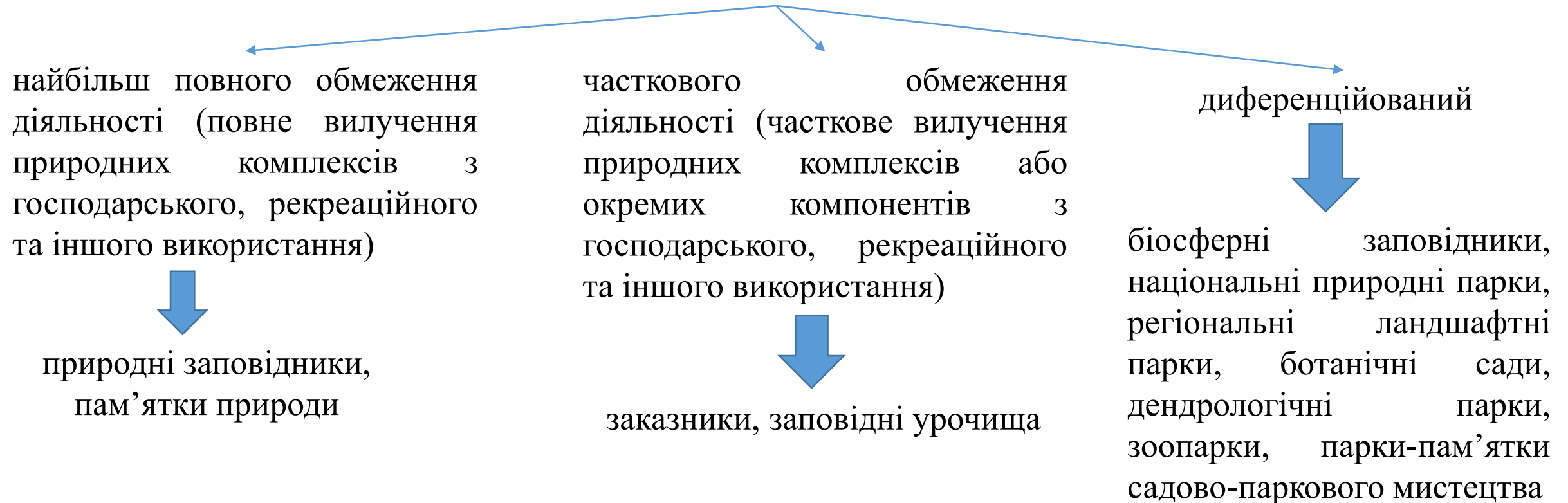
регіональні ландшафтні парки, зони – буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму – біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності українського народу, так і в комунальній або приватній власності;

ботанічні сади, дендрологічні парки та зоопарки, створені до прийняття цього закону (тобто до 16 червня 1992 року), не підлягають приватизації.

Відповідно до вимог Земельного Кодексу України, землі державної власності, зайняті під об'єктами природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, не підлягають переданню ні в приватну, ні в комунальну власність. При цьому не передаються у приватну власність землі державної власності з розташованими на них об'єктами природно-заповідного фонду як загальнодержавного, так і місцевого значення.

Правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду – це сукупність науково обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил, які визначають правовий статус, призначення цих територій та об'єктів, характер допустимої діяльності в них, порядок охорони, використання і відтворення їх природних комплексів.

Правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Класифікації природно-заповідних територій

За походженням заповідного об'єкта

природні

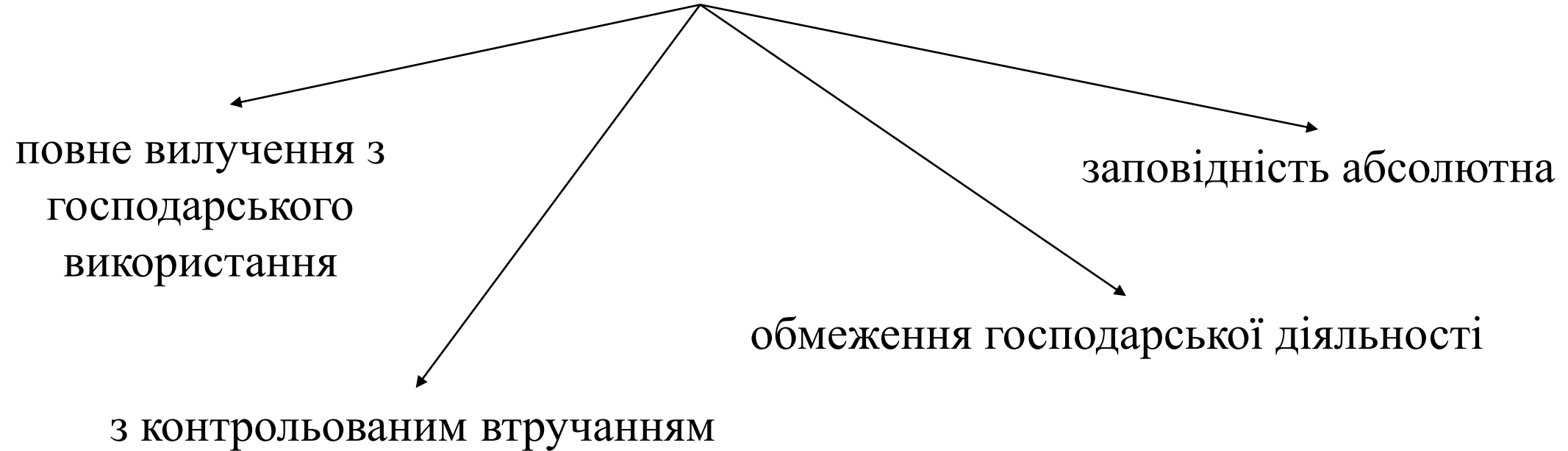
- ✓ природні заповідники;
- ✓ біосферні заповідники;
- ✓ національні природні парки;
- ✓ регіональні ландшафтні парки;
- ✓ заказники;
- ✓ пам'ятки природи;
- ✓ заповідні урочища.

штучні

- ✓ ботанічні сади;
- ✓ дендрологічні парки;
- ✓ зоологічні парки;
- ✓ парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

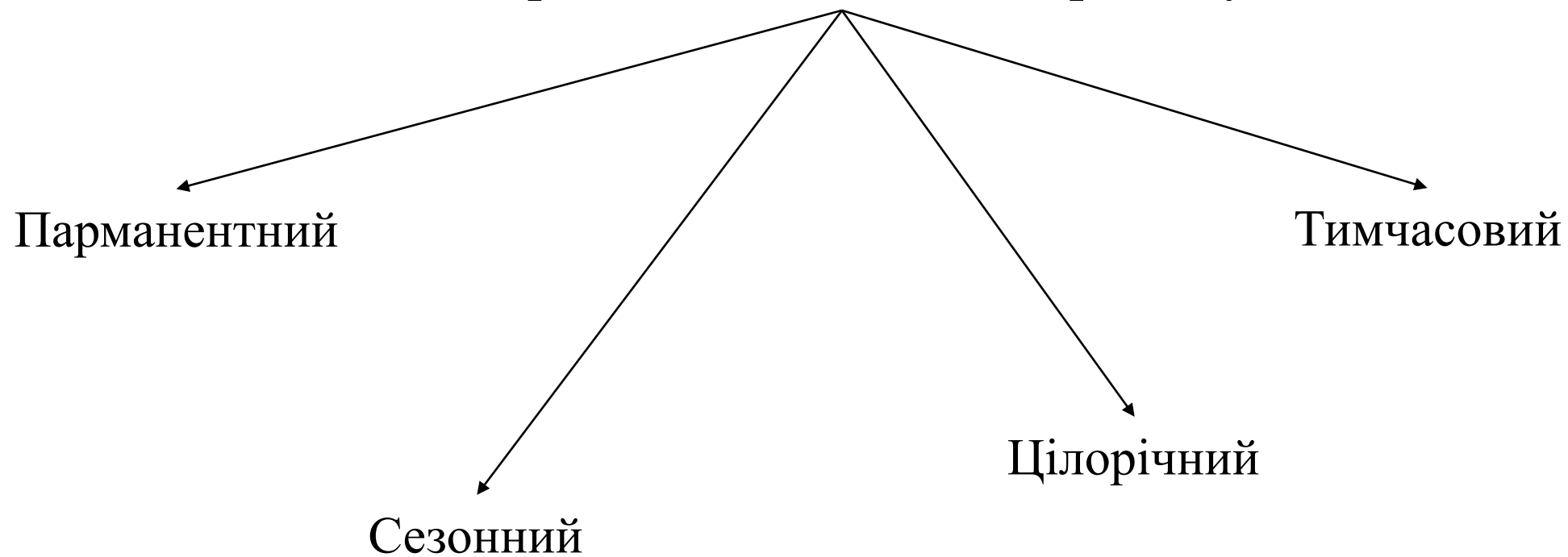
Класифікації природно-заповідних територій

За характером та ступнем заповідного режиму

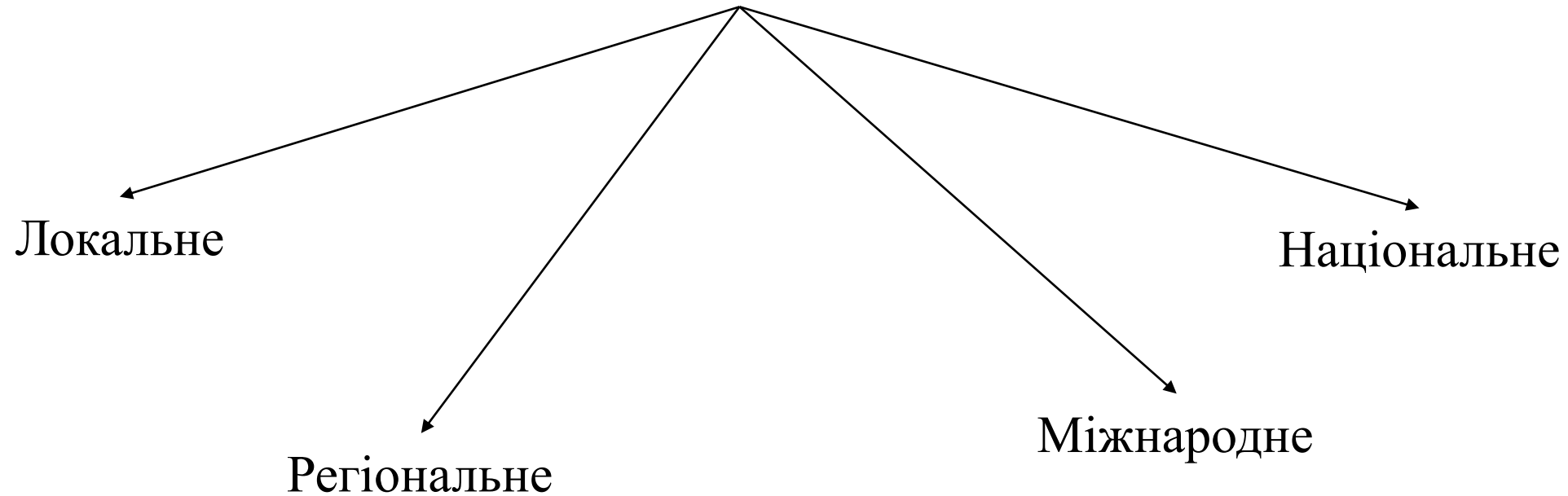
Класифікації природно-заповідних територій

За тривалістю заповідного режиму

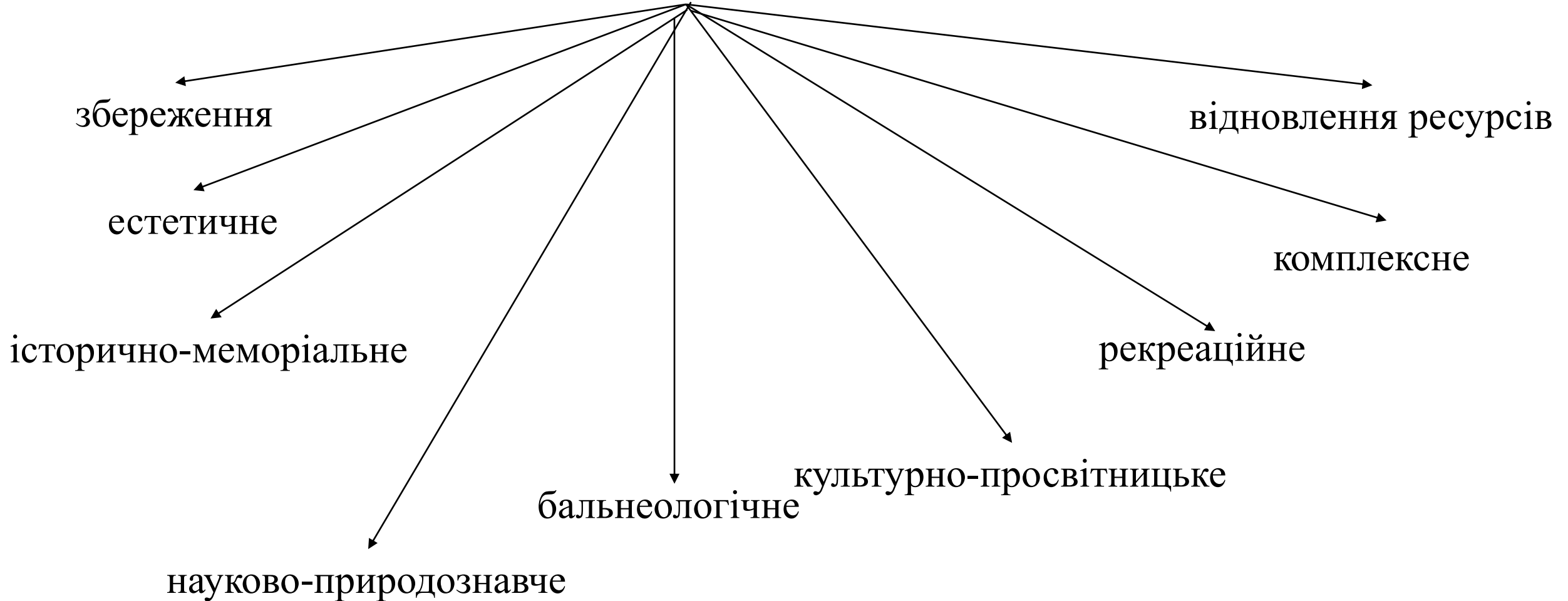
Класифікації природно-заповідних територій

**За загальним природоохоронним
значенням заповідного об'єкта**

Класифікації природно-заповідних територій

За призначенням заповідної території

Класифікації природно-заповідних територій

Залежно від рівня охоронного режиму розрізняють території та об'єкти ПЗФ

загальнодержавного значення

- ✓ природні заповідники;
- ✓ національні природні парки;
- ✓ заказники;
- ✓ пам'ятки природи;
- ✓ ботанічні сади;
- ✓ дендрологічні парки;
- ✓ зоологічні парки;
- ✓ парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

міжнародного значення

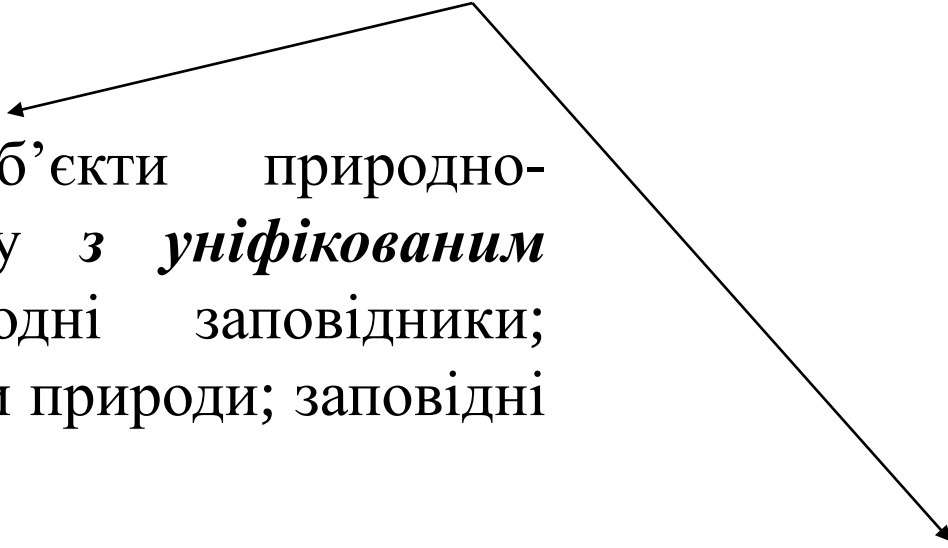
- ✓ біосферні заповідники

місцевого значення

- ✓ регіональні ландшафтні парки;
- ✓ заповідні урочища;
- ✓ заказники;
- ✓ пам'ятки природи;
- ✓ ботанічні сади;
- ✓ дендрологічні парки;
- ✓ зоологічні парки;
- ✓ парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Класифікації природно-заповідних територій

Залежно від правового режиму охорони розрізняють

території та об'єкти природно-заповідного фонду з **уніфікованим режимом** (природні заповідники; заказники; пам'ятки природи; заповідні урочища);

території та об'єкти природно-заповідного фонду з **диференційованим режимом** (біосферні заповідники; національні природні парки; ботанічні сади; дендрологічні парки; зоологічні парки; регіональні ландшафтні парки; парки—пам'ятки садово-аркового мистецтва).

Класифікації природно-заповідних територій

За юридичним статусом розрізняють:

території та об'єкти ПЗФ, які завжди є юридичними особами

- ✓ природні заповідники та біосферні заповідники;
- ✓ національні природні парки;
- ✓ регіональні ландшафтні парки;
- ✓ ботанічні сади загальнодержавного значення;
- ✓ дендрологічні парки загальнодержавного значення;
- ✓ зоологічні парки загальнодержавного значення.

території та об'єкти ПЗФ, що створюються (оголошуються) без статусу юридичної особи

- ✓ заказники;
- ✓ пам'ятки природи;
- ✓ заповідні урочища;
- ✓ ботанічні сади місцевого значення;
- ✓ дендрологічні парки місцевого значення;
- ✓ зоологічні парки місцевого значення;
- ✓ парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

До складу природно-заповідного фонду України належать території та об'єкти *одинадцяти категорій*:

- ✓ природні заповідники;
- ✓ біосферні заповідники;
- ✓ національні природні парки;
- ✓ регіональні ландшафтні парки;
- ✓ заказники;
- ✓ пам'ятки природи;
- ✓ заповідні урочища;
- ✓ ботанічні сади;
- ✓ дендрологічні парки;
- ✓ зоологічні парки;
- ✓ парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Парки і заповідники України

● **53**

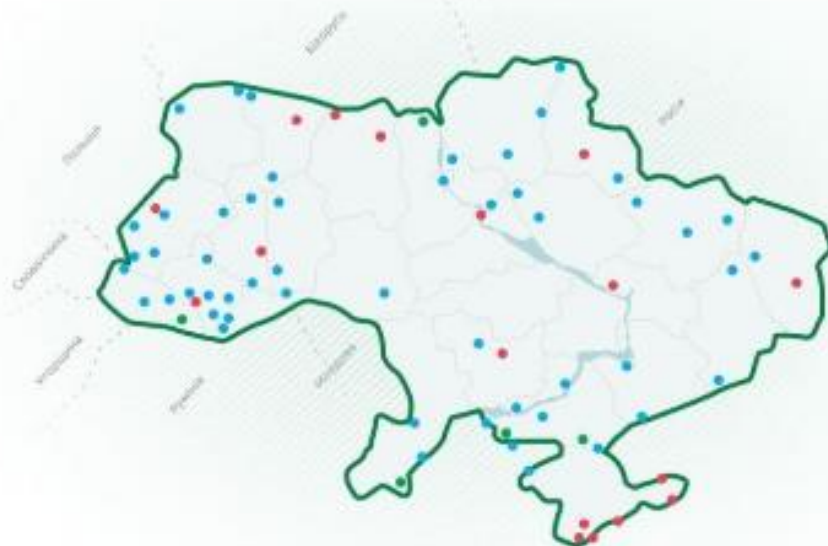
Національні
природні парки

● **19**

Природних
заповідників

● **5**

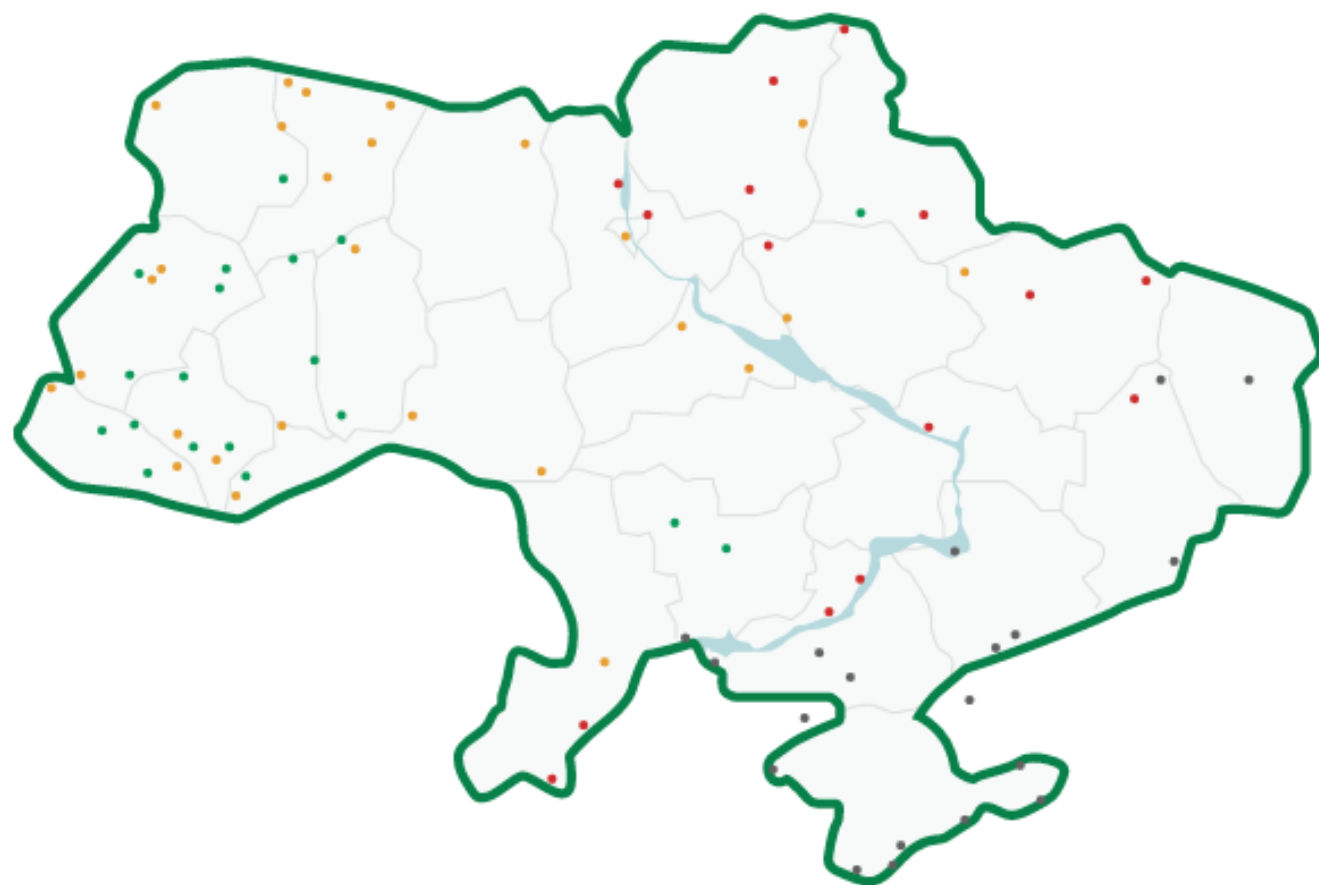
Біосферних
заповідників

РІА Природно-
заповідний
фонд України

Всі парки і заповідники

Мапа безпеки природно-заповідного фонду України

РІА Природно-заповідний фонд України

[Перейти на карту](#)

Інформація оновлена:
23.05.2023

19

Доступно

27

Частково
обмежено

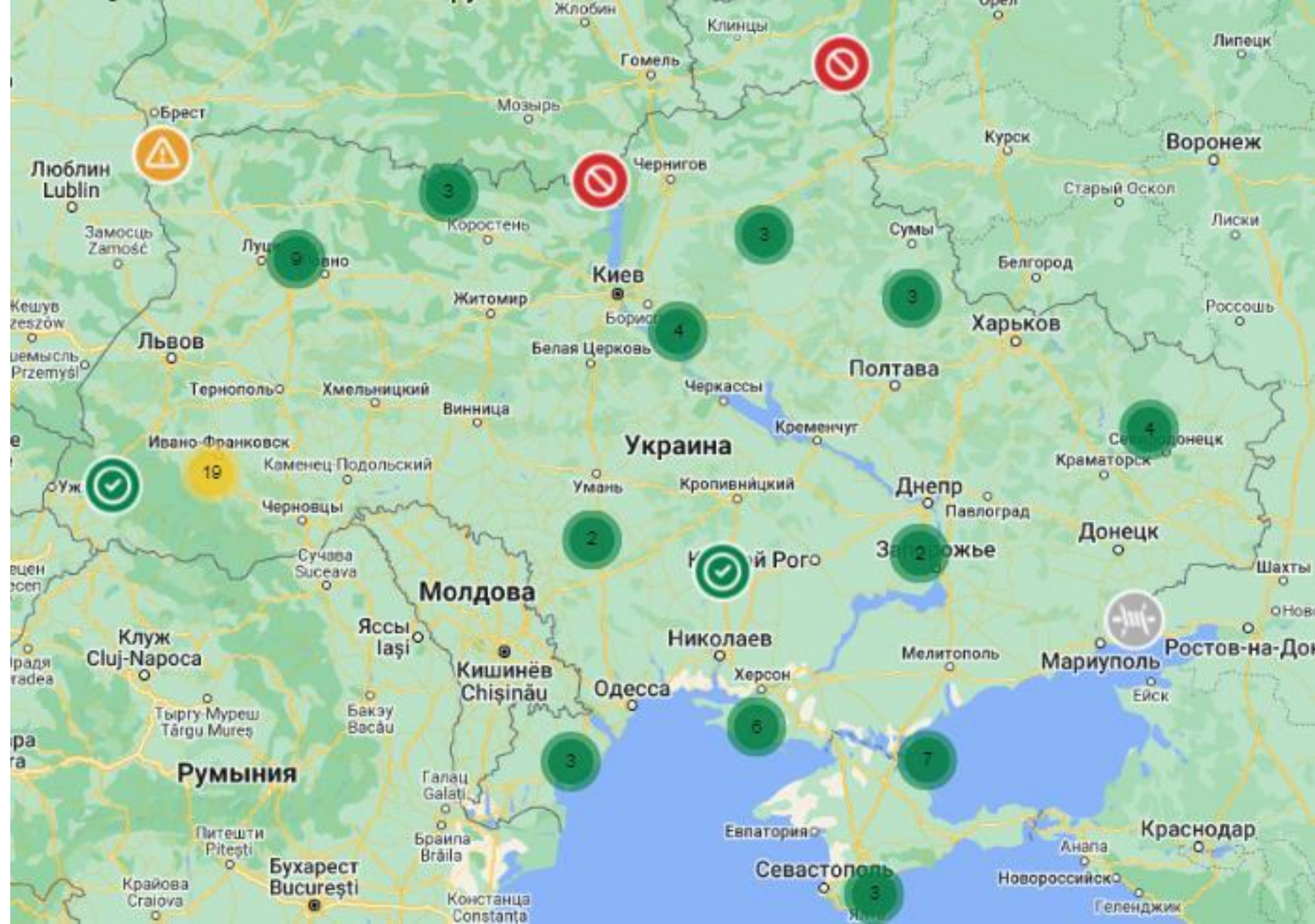
15

Тимчасово
закрито

20

Окуповано

Біосферні заповідники

Біосферні заповідники – це природоохоронні, науково-дослідні установи міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів

Біосферні заповідники створюються на базі природних заповідників, національних природних парків з включенням до їх складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій та інших земель і належать до всесвітньої глобальної мережі біосферних заповідників

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами **повністю вилучаються з господарського використання** і надаються заповідникам у порядку, встановленому Законом "Про природно-заповідний фонд України" та іншими актами законодавства України

Створюється з метою:

- ✓ збереження в природному стані
найтипівіших природних
комплексів біосфери;
- ✓ здійснення фонового
екологічного моніторингу;
- ✓ вивчення довкілля, його змін під
дією антропогенних факторів.

Біосферні заповідники
включаються в установленому
порядку до Всесвітньої мережі
біосферних резерватів у рамках
програми **ЮНЕСКО "Людина і
біосфера"** та набувають
міжнародного статусу.

Основні функції біосферних заповідників:

- ✓ функція природоохоронна (збереження біологічного, екосистемного та ландшафтного різноманіття);
- ✓ функція підтримання збалансованого розвитку (сприяння збалансованому екологічному, економічному, культурному та соціальному розвитку);
- ✓ наукова та освітньо-виховна (сприяння у підготовці наукових кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та заповідної справи, підтримка демонстраційних проектів, здійснення фонового моніторингу).

Основні завдання біосферних заповідників:

- ✓ сприяння збереженню природних комплексів та об'єктів на їх території;
- ✓ здійснення наукових спостережень за станом навколишнього природного середовища, ходом природних і антропогенних процесів;
- ✓ організація фонового моніторингу;
- ✓ розробка природоохоронних рекомендацій;
- ✓ поширення екологічних знань;
- ✓ сприяння у підготовці наукових кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та заповідної справи.

Для біосферних заповідників установлюється диференційований режим охорони, відтворення та використання природних комплексів згідно з функціональним зонуванням.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗОНИ БІОСФЕРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ

Заповідна зона

- ✓ абсолютно заповідному
- ✓ регульовано заповідному режимам

Буферна зона

Зона антропогенних ландшафтів

Вимоги щодо співвідношення та взаємного розташування функціональних зон біосферних заповідників

Заповідна зона створюється з метою довічного зберігання екосистем в абсолютно заповідному та регульовано заповідному режимах

Залежно від необхідності застосування зазначених вище видів заповідного режиму на основі наукового обґрунтування зона може поділятися на дві підзони — абсолютної заповідності та регульованої заповідності

Вимоги щодо співвідношення та взаємного розташування функціональних зон біосферних заповідників

Абсолютно заповідний режим застосовується для екосистем, які не потребують втручання і можуть самостійно розвиватися в недоторканому стані

Регульовано заповідний режим застосовується для екосистем, в яких при абсолютно заповідному режимі відбуваються небажані негативні природні або антропогенні зміни, що призводять до деградації заповідних екосистем чи їх компонентів.

Зони регульованого заповідного режиму, до свого складу включають регіональні ландшафтні парки, заказники, заповідні урочища з додержанням вимог щодо їх охорони.

- *Межі заповідної зони проводяться здебільшого за природними контурами екосистем (басейни верхів'їв рік, їх русла, вододіли, гірські хребти, береги водойм, лісові виділи тощо), рідше за штучно створеними контурами (квартальні просіки, лінії електропередач, трубопроводи, старі ґрунтові дороги тощо).*
- *Заповідна зона може мати ділянки особливо цінних природних комплексів у межах інших зон. У разі виділення таких комплексів у межах зони антропогенних ландшафтів вони оточуються ділянками буферної зони.*

- Особливо цінні природні комплекси можуть бути представлені заказниками, пам'ятками природи та заповідними урочищами. Заказники та пам'ятки природи відносяться до підзони регульованої заповідності.
- В територіальному аспекті заповідна зона має охоплювати у БЗ всі корінні і найбільш збережені природно-територіальні комплекси, а також рідкісні для України типи ландшафтів.

- В таксономічному аспекті до заповідної зони мають бути віднесені ділянки, де виявлені об'єкти біорізноманіття, які увійшли до червоних списків (**Європейський Червоний список тварин і рослин**, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі; **Червоний список Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів**; **Червона книга України**), **Зеленої книги України**, а також до конвенцій, міжнародних угод (*Конвенція про водно-болотні угіддя*, що мають міжнародне значення переважно як середовища існування водоплавних птахів (*Рамсар*; *Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори*, що знаходяться під загрозою зникнення; *Конвенція про охорону мігруючих видів дикої фауни*; *Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів*; *Конвенція про збереження дикої фауни і флори та природних середовищ у Європі тощо*).

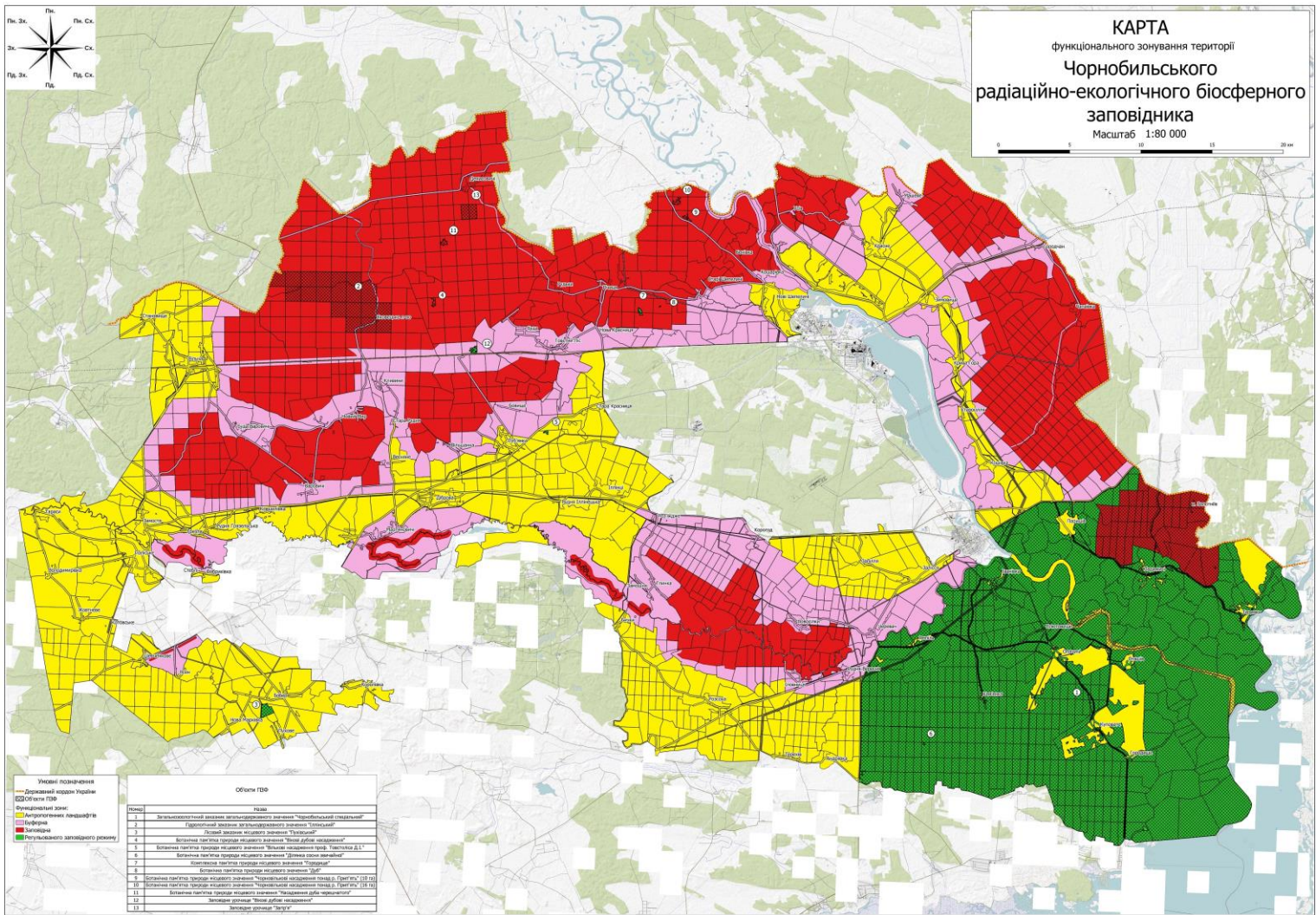
- Для забезпечення компактності зони до неї можуть бути віднесені і інші частково змінені або похідні екосистеми на незначних площах, що мають наукове або стабілізуюче значення (ділянки відновлення екосистем, кормової бази для копитних тварин, невеликі сінокоси тощо).

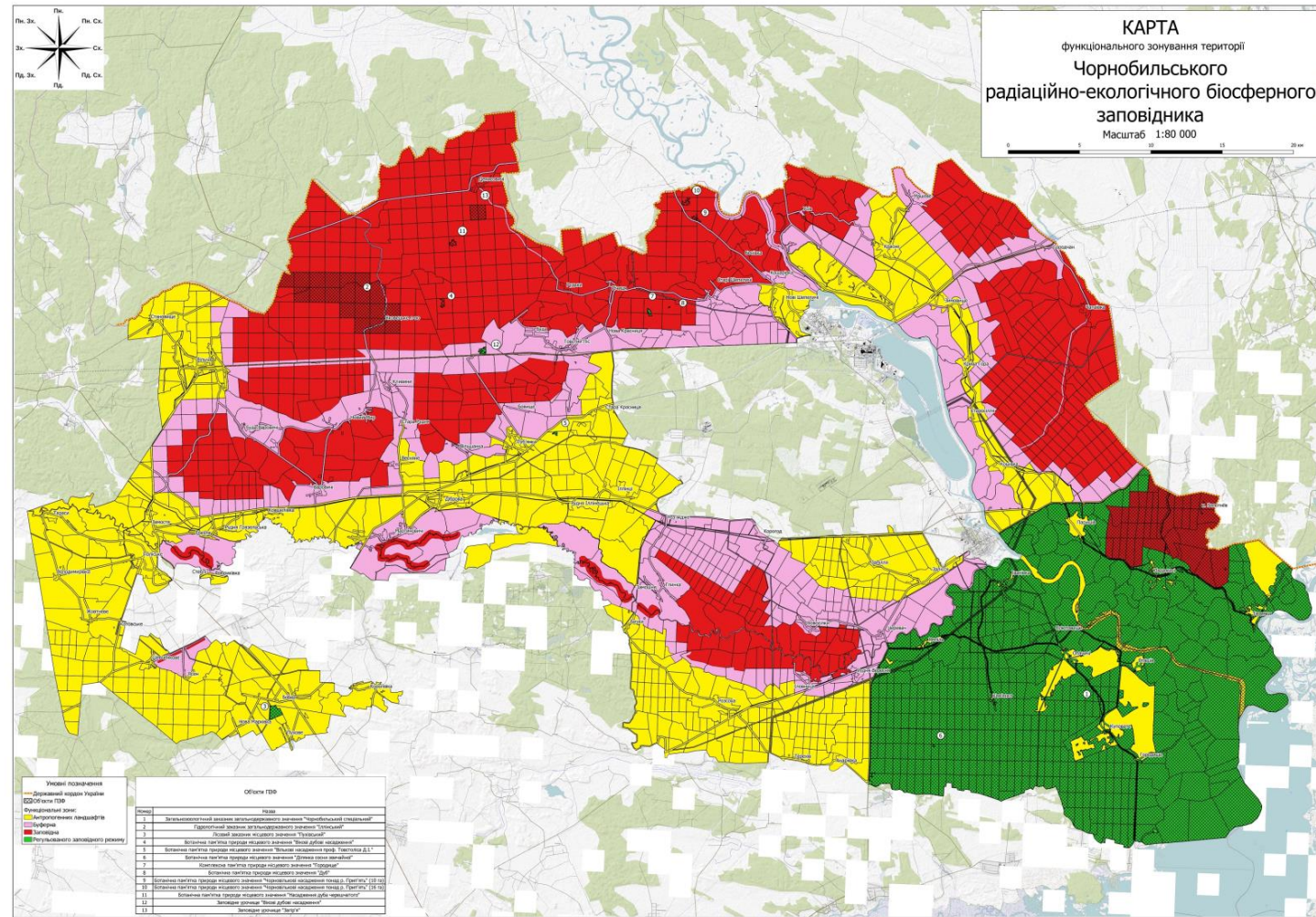
- Величина площ заповідної зони визначається міжнародними стандартами для біосферних резерватів. Вони залежать від ступеня стабільності екосистем та рівня антропогенної змінності природних ландшафтів у відповідній фізико-географічній зоні чи гірській країні.

Буферна зона включає території, виділені з метою запобігання негативного впливу на заповідну зону господарської діяльності на прилеглих територіях; її режим визначається відповідно до вимог, встановлених для охоронних зон природних заповідників

- ✓ Буферна зона чітко виділяється на плані зонування, де її контури повинні оточувати заповідну зону.
- ✓ Ширина буферної зони визначається науковими рекомендаціями, може збільшуватися залежно від виникнення загроз, але не може бути меншою одного кілометра.
- ✓ Буферною зоною необхідно оточувати особливо цінні природні комплекси, що мають місце у зоні антропогенних ландшафтів. В цьому випадку її ширина також визначається науковими рекомендаціями.

Зона антропогенних ландшафтів - включає території традиційного землекористування, лісокористування, водокористування, місць поселення, рекреації та інших видів господарської діяльності; в ній забороняється мисливство

- ✓ Зона антропогенних ландшафтів виділяється для активізації та розвитку збалансованого менеджменту природних ресурсів.
- ✓ Зона антропогенних ландшафтів оточує по периферії буферну зону, не обмежується у просторі, її розміри можуть змінюватись у зв'язку з проблемами, що виникають

Зонування території біосферних заповідників проводиться відповідно до проекту організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів.

У проекті організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів визначаються та обґрунтовуються заходи щодо провадження природоохоронної, науково-дослідної, рекреаційної, господарської діяльності відповідно до законодавства і міжнародних договорів.

Проекти організації території біосферних заповідників та охорони їх природних комплексів розробляються *спеціалізованими проектними організаціями і затверджуються центральним органом виконавчої влади*, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Наукові дослідження, спостереження за станом навколишнього природного середовища та інша діяльність біосферних заповідників здійснюються з урахуванням міжнародних програм.

В Україні існує 5 біосферних заповідників:

- ✓ Асканія-Нова
- ✓ Карпатський
- ✓ Чорноморський
- ✓ Дунайський
- ✓ Чорнобильський
радіаційно-екологічний
біосферний заповідник

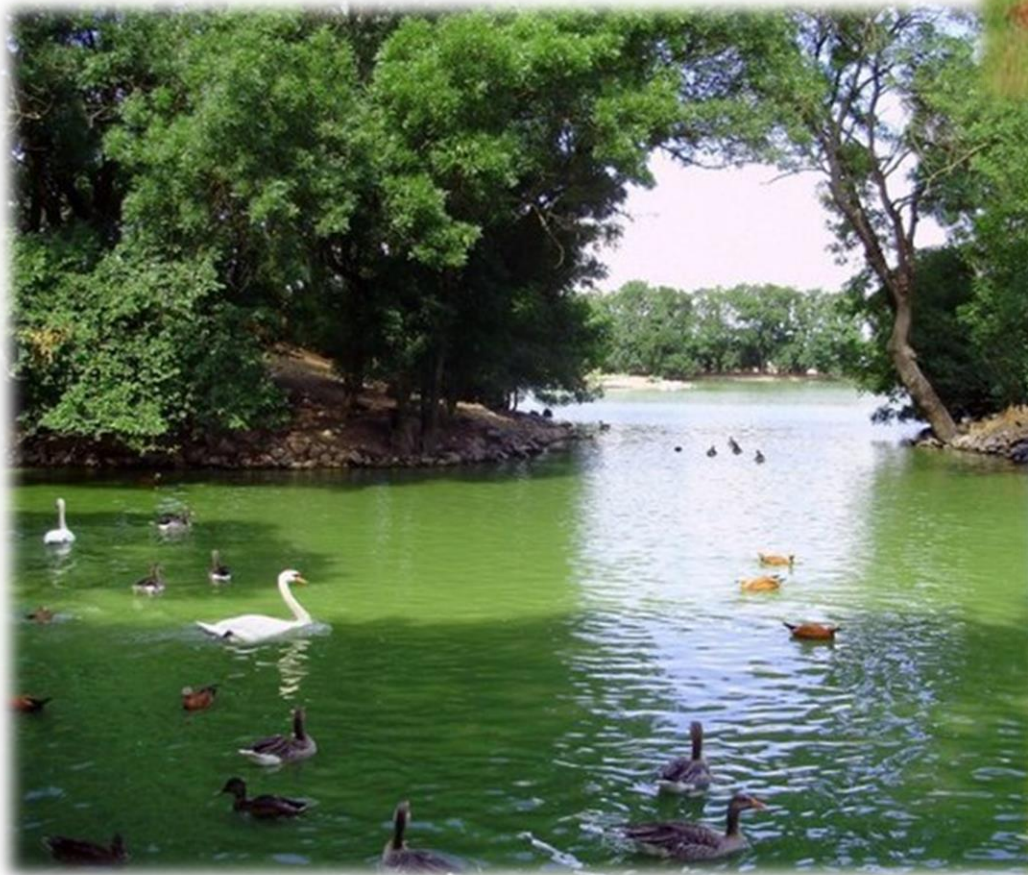
Біосферні заповідники України

Асканія-Нова ім. Ф.Е.Фальц-Фейна

Рік заснування: 1985 (1898)

Площа, га - 33307,6

Область: Херсонська

Біосферні заповідники України

Чорноморський

Рік заснування: 1985

Площа, га - 2741,0 / 86388,0

Область: Миколаївська / Херсонська

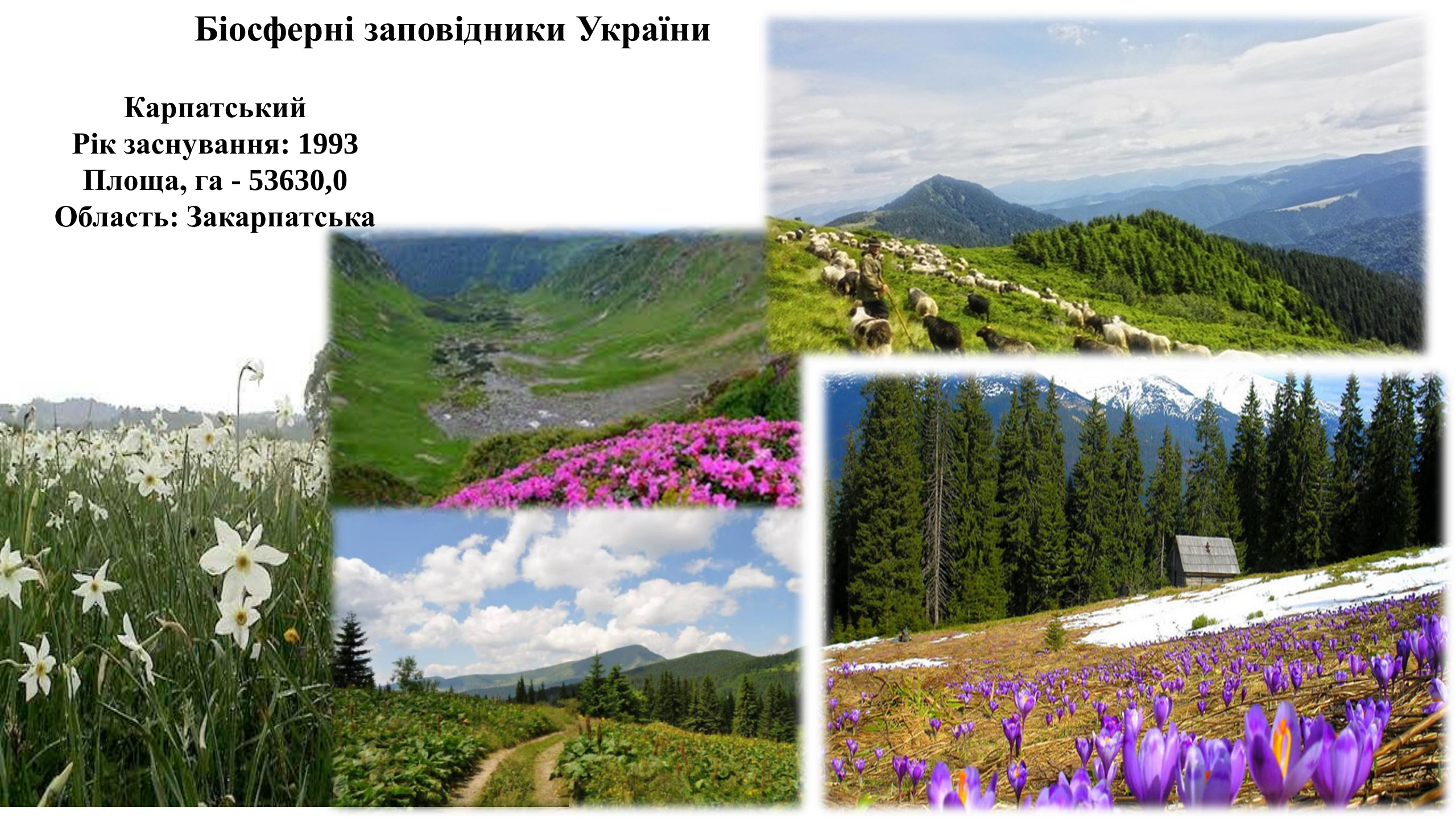
Біосферні заповідники України

Карпатський

Рік заснування: 1993

Площа, га - 53630,0

Область: Закарпатська

Біосферні заповідники України

Дунайський

Рік заснування: 1998

Площа, га - 46402,9

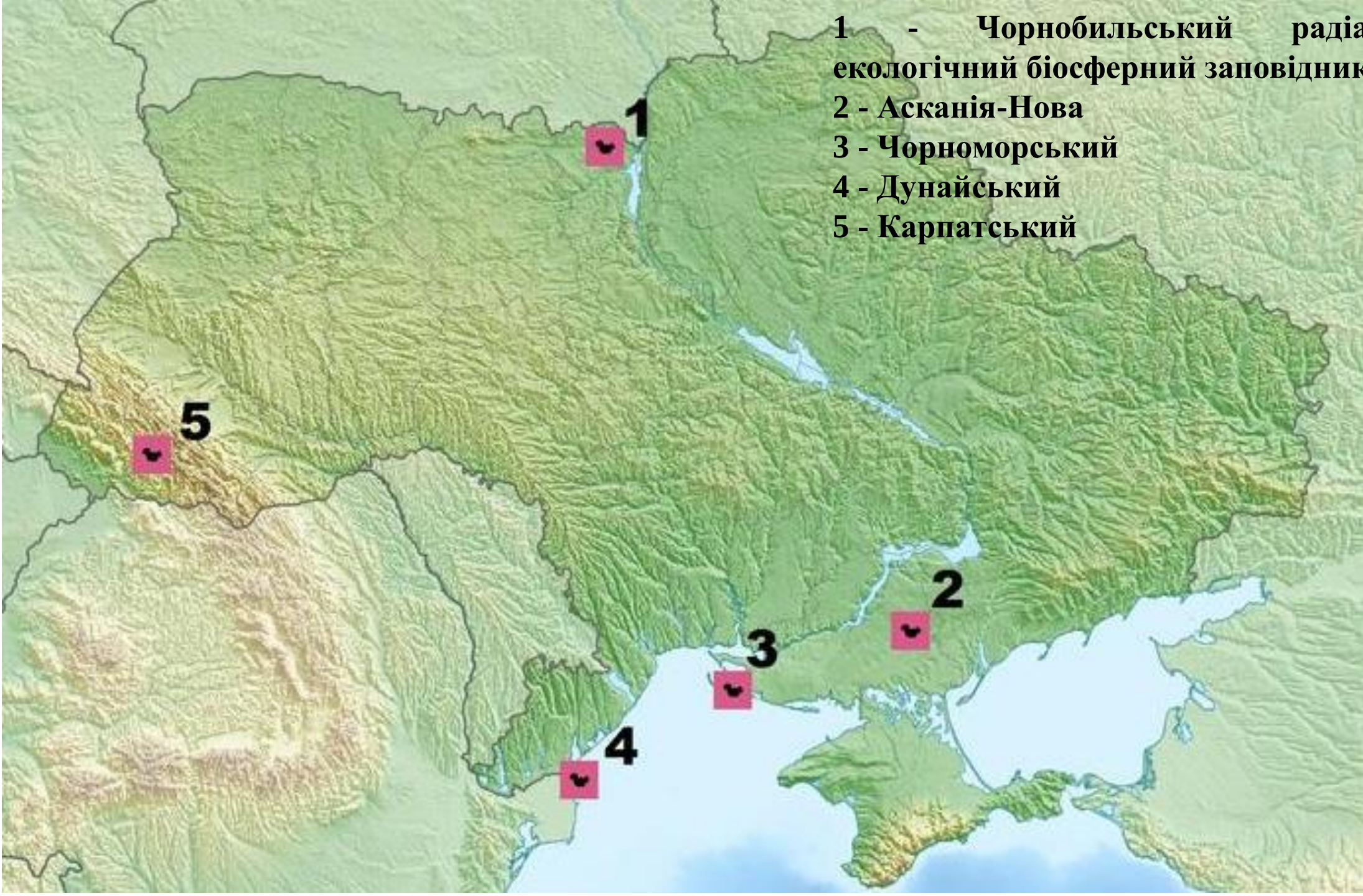
Область: Одеська

Біосферні заповідники України

**Чорнобильський радіаційно-
екологічний
біосферний заповідник**
Рік заснування: 2016
Площа, га - 226 964,7
Область: Київська область
(Чорнобильська зона
відчуження)

-
- 1 - Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник
2 - Асканія-Нова
3 - Чорноморський
4 - Дунайський
5 - Карпатський

1

5

2

3

4

Природні заповідники

Природні заповідники — це природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

Основні завдання природних заповідників

- ✓ збереження природних комплексів та об'єктів на їх території;
- ✓ проведення наукових досліджень і спостережень за станом навколишнього природного середовища;
- ✓ розробка природоохоронних рекомендацій;
- ✓ поширення екологічних знань;
- ✓ сприяння у підготовці наукових кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та заповідної справи.

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами **повністю вилучаються з господарського використання** і надаються заповідникам у порядку, встановленому Законом "Про природно-заповідний фонд України" та іншими актами законодавства України

Вимоги щодо охорони природних комплексів та об'єктів природних заповідників

На території природних заповідників **забороняється** будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню заповідника, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти, а саме:

- ✓ будівництво споруд, шляхів, лінійних та інших об'єктів транспорту і зв'язку, не пов'язаних з діяльністю природних заповідників;
- ✓ розведення вогнищ, влаштування місць відпочинку населення;
- ✓ стоянка транспорту, а також проїзд і прохід сторонніх осіб, прогін свійських тварин, пересування механічних транспортних засобів, за винятком шляхів загального користування;
- ✓ лісосплав;
- ✓ проліт літаків та вертольотів нижче 2 км над землею, подолання літаками звукового бар'єру (300 - 400 м/с) над територією заповідника та інші види штучного шумового впливу, що перевищують установлені нормативи;
- ✓ геологорозвідувальні роботи, розробка корисних копалин;
- ✓ порушення ґрунтового покриву та гідрологічного і гідрохімічного режимів, руйнування геологічних відслонень, застосування хімічних засобів;

Вимоги щодо охорони природних комплексів та об'єктів природних заповідників

На території природних заповідників **забороняється** будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню заповідника, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти, а саме:

- ✓ усі види лісокористування, а також заготівля кормових трав, лікарських та інших рослин, квітів, насіння, очерету;
- ✓ випасання худоби;
- ✓ вилов і знищення диких тварин, порушення умов їх оселення, гніздування;
- ✓ інші види користування рослинним і тваринним світом, що призводять до порушення природних комплексів;
- ✓ мисливство, рибальство;
- ✓ інтродукція нових видів тварин і рослин;
- ✓ проведення заходів з метою збільшення чисельності окремих видів тварин понад допустиму науково обґрунтовану ємкість угідь;
- ✓ збирання колекційних та інших матеріалів, за винятком матеріалів, необхідних для виконання наукових досліджень.

Для збереження і відтворення корінних природних комплексів, проведення науково-дослідних робіт та виконання інших завдань у природному заповіднику відповідно до проекту організації його території та охорони природних комплексів **допускається:**

- ✓ виконання відновлювальних робіт на землях з порушеними корінними природними комплексами, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів заповідника внаслідок антропогенного впливу – відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають, тощо;
- ✓ здійснення протипожежних і санітарних заходів, що не порушують режиму заповідника;
- ✓ спорудження у встановленому порядку будівель та інших об'єктів, необхідних для виконання поставлених перед заповідником завдань;
- ✓ збір колекційних та інших матеріалів, виконання робіт, передбачених планами довгострокових стаціонарних наукових досліджень;
- ✓ проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

Проектом організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів може бути передбачено *виділення земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідника та його працівників у сінокосах, випасах, городах та паливі відповідно до встановлених нормативів.*

Проекти організації території природних заповідників та охорони їх природних комплексів розробляються спеціалізованими проектними організаціями і затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

В разі термінової необхідності за рішенням науково-технічної ради природного заповідника на території природного заповідника можуть проводитися заходи, спрямовані на охорону природних комплексів, ліквідацію наслідків аварій, стихійного лиха, не передбачені Проектом організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів.

Для ліквідації наслідків аварій та стихійного лиха, в результаті яких виникає пряма загроза життю людей чи знищення заповідних природних комплексів, особливо термінові заходи здійснюються за рішенням дирекції природного заповідника.

З метою захисту природних комплексів заповідників від впливу господарської діяльності на прилеглих до них територіях можуть **створюватися охоронні зони**. Питання про створення охоронних зон, їх розміри і режим вирішується одночасно з прийняттям рішення про утворення заповідника або в тих випадках, коли в цьому виникає необхідність.

В охоронній зоні може бути передбачене улаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць, здійснення спортивного рибальства та мисливства

У межах охоронних зон природних заповідників можуть бути заборонені або обмежені мисливство, рибальство, рубки лісу, відлов або відстріл тварин, влаштування місць для масового відпочинку населення, прокладання доріг, трубопроводів та інших комунікацій, будівництво нових підприємств і господарських об'єктів, а також інші види господарської діяльності, які можуть негативно позначатися на стані охоронюваних у заповідниках природних об'єктів.

Природокористувачі, що ведуть господарську діяльність у межах охоронних зон, зобов'язані вживати необхідні заходи, спрямовані на збереження природних умов у заповідниках.

На території України є 19 природних заповідників загальною площею понад 160000 га

Природні заповідники України

Природні заповідники України. Кар

Національні природні парки

Національні природні парки – це природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами та об'єктами **вилучаються з господарського використання і надаються** національним природним паркам у порядку, встановленому Законом «Про природно-заповідний фонд України» та іншими актами законодавства України.

До складу територій національних природних парків можуть включатися ділянки землі та водного простору інших землевласників та землекористувачів.

Основні функції національних природних парків:

- ✓ функція збереження біорізноманіття на рівні ландшафтів, екосистем, видів, популяцій та генетичних різновидів;
- ✓ функція підтримання збалансованого розвитку (сприяння збалансованому екологічному, економічному, науковому, рекреаційному, еколого-освітньому, культурно-виховному, соціальному розвитку) та природокористування;
- ✓ наукова та освітньо-виховна (сприяння у підготовці наукових кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища, підтримка демонстраційних проектів, освіти тощо).

Основні завдання національних природних парків:

- ✓ збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- ✓ створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- ✓ проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів;
- ✓ проведення екологічної освітньо-виховної роботи

У межах національних природних парків встановлюється територіально диференційований **режим охорони**, відтворення та використання природних комплексів та інших об'єктів з урахуванням їх природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей, інших особливостей території.

В національних природних парках виділяють наступні зони

**Заповідна
зона**

**Абсолютно
заповідний режим
Регульовано
заповідний режим**

**Зона
регульованої
рекреації**

**Господарська
зона**

**Зона стаціонарної
рекреації**

Вимоги щодо співвідношення та взаємного розташування функціональних зон національних природних парків

Заповідна зона призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим якої визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників

Абсолютно заповідний режим застосовується для екосистем, які не потребують втручання і можуть самостійно розвиватися в недоторканому стані

Регульовано заповідний режим застосовується для екосистем, в яких при абсолютно заповідному режимі відбуваються небажані негативні природні або антропогенні зміни, що призводять до деградації заповідних екосистем чи їх компонентів

Вимоги щодо співвідношення та взаємного розташування функціональних зон національних природних парків

- ❖ Межі заповідної зони проводяться здебільшого за природними контурами екосистем (басейни верхів'їв рік, їх русла, вододіли, гірські хребти, береги водойм, лісові виділи тощо), рідше за штучно створеними контурами (квартальні просіки, лінії електропередач, трубопроводи, старі ґрунтові дороги тощо).
- ❖ Заповідна зона як правило оточується зоною регульованої рекреації, зрідка зоною стаціонарної рекреації, якщо вона на межі із заповідною зоною представлена природними територіями шириною не менше в один кілометр.
- ❖ Заповідна зона може мати ділянки особливо цінних природних комплексів у межах інших зон. У разі виділення таких комплексів у межах господарської зони чи зони стаціонарної рекреації, вони оточуються ділянками зони регульованої рекреації.

Вимоги щодо співвідношення та взаємного розташування функціональних зон національних природних парків

- ❖ Особливо цінні природні комплекси можуть бути представлені заказниками, пам'ятками природи та заповідними урочищами в господарській зоні та зонах регульованої та стаціонарної рекреації. Заказники та пам'ятки природи відносяться до підзони регульованої заповідності.
- ❖ В територіальному аспекті заповідна зона повинна охоплювати всі корінні і найбільш збережені природно-територіальні комплекси, праліси, а також рідкісні для України типи ландшафтів.
- ❖ Для забезпечення компактності зони до неї можуть бути віднесені і інші частково змінені або похідні екосистеми на незначних площах, що мають наукове або стабілізуюче значення (ділянки відновлення екосистем, кормової бази для копитних тварин, невеликі сінокоси тощо)

Вимоги щодо співвідношення та взаємного розташування функціональних зон національних природних парків

❖ В таксономічному аспекті до заповідної зони повинні бути віднесені ділянки, де виявлені об'єкти біорізноманіття, які увійшли до червоних списків (Європейський Червоний список тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі; Червоний список Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів; Червона книга України), Зеленої книги України (1987), а також до конвенцій, міжнародних угод (Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення переважно як середовища існування водоплавних птахів (Рамсар, 1971, зі змінам; Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що знаходяться під загрозою зникнення (Вашингтон, 1973); Конвенція про охорону мігруючих видів дикої фауни (Бонн, 1979; Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (1996); Конвенція про збереження дикої фауни і флори та природних середовищ у Європі (Берн, 1979) тощо.

Вимоги щодо співвідношення та взаємного розташування функціональних зон національних природних парків

- ❖ У разі неможливості віднесення біорізноманіття зазначених вище категорій до основного ядра заповідної зони, їх місцезростання та знаходження набувають статусу особливо цінних природних комплексів у інших зонах.
- ❖ Розміри величин площ заповідної зони визначаються міжнародними стандартами, які є характерними для національних парків (II категорія МСОП). Вони залежать від ступеня стабільності екосистем та рівня антропогенної зміненості природних ландшафтів у відповідній фізико-географічній зоні чи гірській країні

Зона регульованої рекреації в її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок; тут забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство, мисливство, інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони

- ❖ Зона регульованої рекреації має бути виділена на плані зонування, де її контури повинні оточувати заповідну зону. Ширина оточуючої смуги визначається науковими рекомендаціями, але не меншою одного кілометра
- ❖ До зони регульованої рекреації відносяться лише природні території, що мають насамперед рекреаційне, еколого-освітнє, культурно-виховне та науково-пізнавальне значення
- ❖ Площа зони регульованої рекреації не бажано, щоб була більшою за площу заповідної зони, яка разом із рекреаційним відіграє пріоритетне природоохоронне значення для установи природно-заповідного фонду. Вона може зменшуватися на користь заповідної зони

Господарська зона у її межах забороняються рубки головного користування і проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська та інша діяльність здійснюється з дотриманням вимог та обмежень, встановлених для зон антропогенних ландшафтів біосферних заповідників.

❖ Як правило, господарська зона може оточувати зони стаціонарної та регульованої рекреації, не обмежується у просторі, її розміри можуть змінюватися у зв'язку з проблемами, що виникають.

❖ Площа господарської зони має бути меншою за площу зони регульованої рекреації, яка також відіграє охоронну роль. Вона може зменшуватися на користь зони стаціонарної рекреації

Зона стаціонарної рекреації - призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку; тут забороняється будь-яка господарська діяльність, що не пов'язана з цільовим призначенням цієї функціональної зони або може шкідливо вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони і зони регульованої рекреації

Зона стаціонарної рекреації

- ❖ Зона стаціонарної рекреації межує із зоною регульованої рекреації та господарською.
- ❖ Площа зони стаціонарної рекреації є найменшою серед інших зон національного природного парку.

На території зони регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарської зони забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території національного природного парку.

Забороняється проведення рубок головного користування та всіх видів поступових та суцільних рубок, вирубування дуплястих дерев, а також добування піску та гравію в річках та інших водоймах у заповідній зоні національних природних парків

Зменшення заповідної зони не допускається, на межах заповідної зони встановлюються спеціальні знаки, а дороги, що ведуть у заповідну зону, перекриваються шлагбаумами.

Рекреаційна діяльність на території національних природних парків організовується спеціальними підрозділами адміністрації парків, а також іншими підприємствами, установами та організаціями на підставі угод з адміністрацією парку.

Зонування території національного природного парку, рекреаційна та інша діяльність на його території проводяться відповідно до Положення про національний природний парк та Проекту організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, при цьому діяльність національного природного парку спрямовується на доведення площі заповідної зони національного природного парку до рівня **не менше 20 відсотків** загальної площі.

В разі необхідності на територіях, прилеглих до окремих ділянок національних природних парків можуть створюватися **охоронні зони**. Розміри охоронних зон визначаються відповідно до їх цільового призначення на основі спеціальних обстежень ландшафтів та господарської діяльності на прилеглих територіях

Режим охоронних зон визначається з урахуванням характеру господарської діяльності на прилеглих територіях, на основі її впливу на навколишнє природне середовище. Оцінка такого впливу здійснюється на основі екологічної експертизи, що проводиться в порядку, встановленому законодавством України. У межах охоронних зон *можуть бути заборонені або обмежені* мисливство, рибальство, рубки лісу, відлов або відстріл тварин, влаштування місць для масового відпочинку населення, прокладання доріг, трубопроводів та інших комунікацій, будівництво нових підприємств і господарських об'єктів, а також інші види господарської діяльності, які можуть негативно позначатися на стані охоронюваних природних об'єктів.

В Україні налічується понад 53 національних природних парків

Регіональні ландшафтні парки

Регіональні ландшафтні парки – це природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення

Регіональні ландшафтні парки організовуються з вилученням або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

Основні завдання регіональних ландшафтних парків

- ✓ збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- ✓ створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- ✓ сприяння екологічній освітньо-виховній роботі.

- ❖ В разі необхідності вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів для потреб регіональних ландшафтних парків провадиться в порядку, встановленому законодавством України.
- ❖ Проект організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів і порядок його реалізації затверджуються державним органом, який прийняв рішення про організацію парку.

У межах регіональних ландшафтних парків з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їх особливостей може встановлюватися територіально диференційований режим їх охорони, відтворення та використання

В регіональних ландшафтних парках виділяють наступні зони

**Заповідна
(заказна)
зона**

**Зона
регульованої
рекреації**

**Господарська
зона**

**Зона стаціонарної
рекреації**

Вимоги щодо охорони природних комплексів та об'єктів регіональних ландшафтних парків

Функціональні зони	Режим охорони та використання
ЗАПОВІДНА (АБО ЗАКАЗНА) включає території, призначені для збереження і відновлення найбільш цінних природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу. Сюди можуть входити також території інших категорій ПЗФ (заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища)	Для збереження і відтворення корінних природних комплексів, проведення науково-дослідних робіт та виконання інших завдань може допускатись: ✓ виконання відновлювальних робіт на землях з порушеними корінними комплексами, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів регіонального ландшафтного парку внаслідок антропогенного впливу – відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають, тощо; ✓ здійснення протипожежних і санітарних заходів, що не порушують режиму заповідної (заказної) зони регіонального ландшафтного парку; ✓ спорудження у встановленому порядку будівель та інших об'єктів, необхідних для виконання поставлених перед регіональним ландшафтним парком завдань; ✓ збір колекційних та інших матеріалів, виконання робіт, передбачених планами довгострокових стаціонарних наукових

Вимоги щодо охорони природних комплексів та об'єктів регіональних ландшафтних парків

Функціональні зони	Режим охорони та використання
РЕГУЛЬОВАНОЇ РЕКРЕАЦІЇ включає території, виділені з метою проведення короткострокового відпочинку та оздоровлення населення, огляду особливо мальовничих і пам'ятних місць	У цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; може бути передбачене здійснення спортивного рибальства та мисливства. Тут забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство і промислове добування мисливських видів тварин, інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони
СТАЦІОНАРНОЇ РЕКРЕАЦІЇ призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку	На території цієї зони забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території ландшафтного парку
ГОСПОДАРСЬКА включає території, в межах яких проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання	На території цієї зони забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного

В разі необхідності на територіях, прилеглих до окремих ділянок регіональних ландшафтних парків можуть створюватися **охоронні зони**. Розміри охоронних зон визначаються відповідно до їх цільового призначення на основі спеціальних обстежень ландшафтів та господарської діяльності на прилеглих територіях

Режим охоронних зон визначається з урахуванням характеру господарської діяльності на прилеглих територіях, на основі оцінки її впливу на навколишнє середовище. Оцінка такого впливу здійснюється на основі екологічної експертизи, що проводиться в порядку, встановленому законодавством України. У межах охоронних зон **можуть бути заборонені або обмежені** мисливство, рибальство, рубки лісу, відлов або відстріл тварин, влаштування місць для масового відпочинку населення, прокладання доріг, трубопроводів та інших комунікацій, будівництво нових підприємств і господарських об'єктів, а також інші види господарської діяльності, які можуть негативно позначатися на стані охоронюваних природних об'єктів.

Природокористувачі, що ведуть господарську діяльність у межах охоронних зон, зобов'язані вживати необхідні заходи, спрямовані на збереження природних умов

**В Україні нараховують 79 регіональних
ландшафтних парка**

Заказники

Заказники – це природні території (акваторії), які мають особливе значення для збереження і відтворення цінних типових або унікальних природних комплексів чи їх окремих компонентів (окремих видів рослинного чи тваринного світу, занесених до Червоної книги, гідрологічних, геологічних, палеонтологічних об'єктів тощо) та для підтримання загального екологічного балансу

Зазвичай заказники організовуються для збільшення кількості диких тварин в природних умовах, охорони біотопів перелітних птахів, місць нересту та інших біотопів, для відновлення ресурсів цінних рослин – лікарських, декоративних тощо.

Оголошення заказників проводиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

Залежно від екологічної, наукової, історико-культурної цінності

ЗАКАЗНИКИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ

території, на яких наявні природні комплекси або окремі об'єкти, збереження яких має національне значення, а саме:

- ✓ території, в межах яких зустрічаються види рослин і тварин, занесені до Червоної книги України (а також світових та європейських «червоних» переліків), рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України;
- ✓ території водно-болотних угідь міжнародного значення;
- ✓ території, яким притаманна виняткова господарська цінність;
- ✓ території, що забезпечують охорону генофонду цінних лікарських рослин та запасів їх сировини;
- ✓ унікальні печери, бальнеологічні ресурси тощо.

ЗАКАЗНИКИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

території, природні комплекси, природні ресурси або окремі об'єкти яких мають переважно регіональне або місцеве значення: види рослин і тварин, що підлягають особливій охороні на територіях адміністративних областей та АР Крим, рослинні угруповання, типові або рідкісні для певних регіонів тощо

Основні вимоги щодо режиму заказників

- ✓ На територіях заказників забороняються рубки головного користування, суцільні, прохідні, лісовідновні та поступові рубки, видалення захаращеності, а також полювання та інша діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про заказник.
- ✓ Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням заказника, проводиться з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.
- ✓ Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказником, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

ТИПИ ЗАКАЗНИКІВ

Ландшафтні забезпечують збереження чи відновлення особливо цінних або типових для кожного окремого географічного регіону ландшафтів, охороняючи весь природний комплекс

Лісові забезпечують охорону (або відновлення) типових або унікальних для України чи окремого регіону лісових угруповань, що мають природоохоронну, наукову або прикладну (характеризуються цінними спадковими властивостями, що сприятиме відновленню повноцінних у біологічному відношенні лісів країни) цінність

Ботанічні забезпечують охорону рідкісних та ендемічних видів рослин, цінних для науки і господарства на лісових, степових, заплавних, болотних та інших ділянках, а також у гірських районах

Загальнозоологічні забезпечують, у місцях проживання рідкісних, зникаючих та особливо цінних видів диких тварин, умови для їх збереження, відтворення та збільшення чисельності

Орнітологічні створюються для забезпечення сприятливих умов під час гніздування, міграцій, линьки та зимівлі для рідкісних, зникаючі та цінних у науковому, господарському або культурному відношенні видів птахів

Ентомологічні призначені для збереження і відновлення рідкісних, зникаючих, а також цінних у науковому, господарському або культурному відношенні видів комах

Іхтіологічні покликані забезпечувати збереження і відновлення рідкісних, зникаючих та цінних видів риби, а також охорону місць їх нересту, нагулу молоді і у зимівлі

Гідрологічні призначені для по охорони водойм, боліт, водоспадів та джерел, які мають особливо важливе водоохоронне та водорегулююче значення або відзначаються своєю привабливістю, що надає їм особливої естетичної цінності

Загальногеологічні та карстово-спелеологічні забезпечують організацію охорони унікальних або рідкісних геологічних утворень (печери, геологічні відслонення з оригінальними формами рельєфу, скелі, каньйони, місця знаходження залишків флори і фауни минулих епох тощо), а також цінних фрагментів неживої природи

Палеонтологічні забезпечують організацію збереження місць знахідок скупчень решток або скам'янілих зразків викопної флори і фауни, що мають особливе наукове значення

Форми власності

державна

комунальна

приватна

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказником, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження

В разі необхідності навколо заказників можуть створюватися **охоронні зони**. Розміри охоронних зон визначаються відповідно до їх цільового призначення на основі спеціальних обстежень ландшафтів та господарської діяльності на прилеглих територіях

Основні вимоги щодо режиму заказників

На території заказника обмежується або забороняється діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про заказник:

- ✓ на території ботанічних заказників, залежно від специфіки видів рослин, що охороняються, може бути заборонено випас худоби, сінокосіння та інша господарська діяльність, яка може призвести до пошкодження або знищення рідкісних рослин;
- ✓ у межах загальних зоологічних заказників не дозволяється господарська діяльність, яка може порушити кормову продуктивність або захисні властивості угідь, місць збереження, відтворення і збільшення чисельності рідкісних та цінних видів тварин. Забороняється також мисливство і рибальство;
- ✓ в орнітологічних заказниках забороняється мисливство і рибальство, осушення водно-болотних угідь та інша господарська діяльність, яка порушує сприятливі умови для гніздування птахів, їх міграцій, зимівлі;
- ✓ в іхтіологічних заказниках може бути заборонено, крім мисливства і рибальства, збирання водної і узбережної рослинності;
- ✓ в гідрологічних заказниках забороняється діяльність, що порушує гідрологічний режим. Навколо озер та боліт встановлюються водоохоронні зони, біля джерел – зони санітарної охорони, обмежується або забороняється забір води.
- ✓ у геологічних заказниках забороняються роботи, які призводять до руйнування і знецінення геологічних утворень, -- видобування каменю та корисних копалин, підривні роботи, розкопки й збирання окам'янілостей, будівництво та інша діяльність, яка може призвести до пошкодження чи знищення об'єктів, що охороняються

Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням заказника, проводиться з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища

**Заказників на території України 2632.
Вони займають площу понад 1 млн га, що становить 37% від
загальної площі природно-заповідного фонду України.**

Пам'ятки природи

Пам'ятки природи – це окремі унікальні, невідновні природні утворення або території, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення. Охороняються з метою збереження їх у природному стані.

Залежно від екологічної, наукової, історико-культурної цінності пам'ятки природи

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ

Територія або окремих природний об'єкт, що мають особливу цінність і є унікальними або типовими для країни

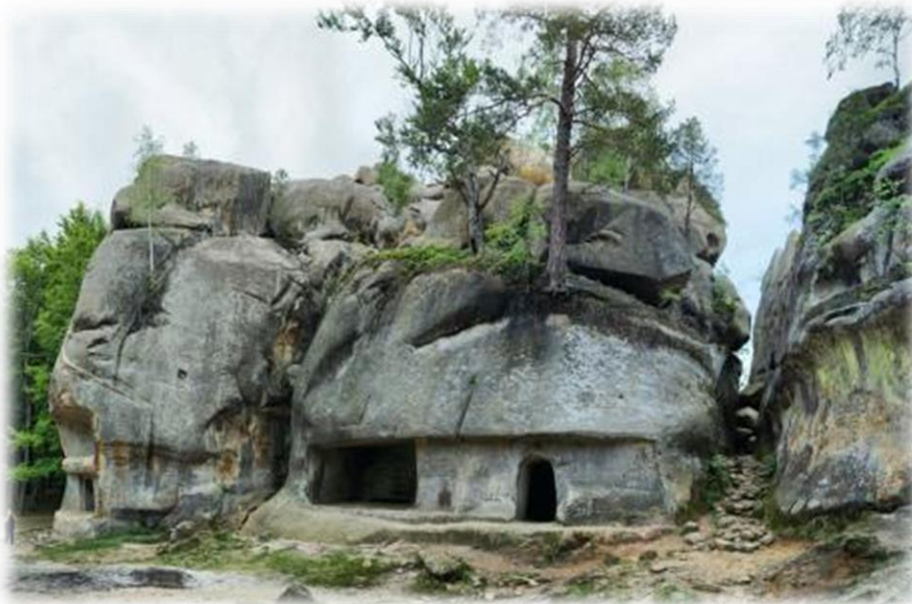

Фото - Анна480

МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

Територія або окремих природний об'єкт, що мають велику цінність і є унікальними або типовими для певного окремого регіону

Види пам'яток природи

Ландшафтні забезпечують збереження цінних і типових для кожного окремого ботаніко-географічного району ландшафтів, охороняючи весь природний комплекс.

Ботанічні мають на меті здійснення охорони рідкісних та ендемічних видів, цінних для науки і господарства на лісових, степових, заплавах, болотних та інших ділянках, а також у гірських районах.

Зоологічні покликані забезпечувати у місцях проживання рідкісних, особливо цінних видів диких тварин, умови для їх збереження, відтворення та збільшення чисельності.

Види пам'яток природи

Гідрологічні здійснюють заходи по охороні водойм, боліт, водоспадів та джерел, які мають особливо важливе водоохоронне та водорегулююче значення або відзначаються своєю привабливістю, що надає їм особливої естетичної цінності

Загальногеологічні та карстово-спелеологічні забезпечують організацію охорони унікальних або рідкісних геологічних утворень (печери, геологічні відслонення з оригінальними формами рельєфу, скелі, каньйони, місця знаходження залишків флори і фауни минулих епох тощо), а також цінних фрагментів неживої природи

Оголошення пам'яток природи провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

Форми власності

державна комунальна приватна

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених пам'ятками природи, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження .

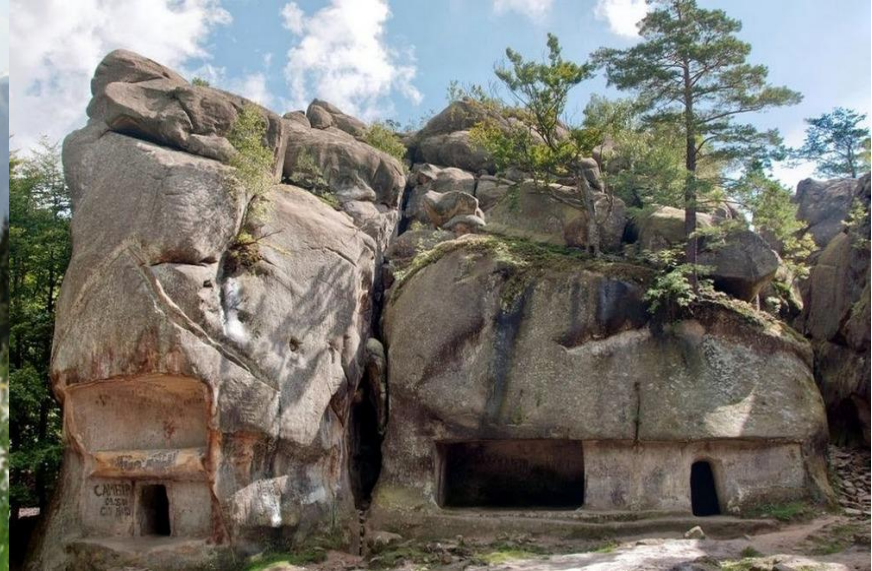
Основні вимоги щодо режиму пам'яток природи

- ❖ На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує збереженню або призводить до деградації чи зміни первісного їх стану
- ❖ Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить цілям і завданням пам'яток природи, проводиться з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища

В разі необхідності навколо пам'яток природи можуть створюватися **охоронні зони**. Розміри охоронних зон визначаються відповідно до їх цільового призначення на основі спеціальних обстежень ландшафтів та господарської діяльності на прилеглих територіях

В Україні під охороною перебуває велика кількість пам'яток природи - 3025

Заповідні урочища

Заповідні урочища – це лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення. Оголошуються заповідними з метою збереження їх у природному стані.

Форми власності

державна комунальна приватна

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заповідними урочищами, беруть на себе зобов'язання *щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження*.

Оголошення заповідних урочищ провадиться **без вилучення** земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

Основні вимоги щодо режиму заповідних урочищ

На території заповідних урочищ забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до їх складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників.

В разі необхідності навколо заповідних урочищ можуть створюватися **охоронні зони**. Розміри охоронних зон визначаються відповідно до їх цільового призначення на основі спеціальних обстежень ландшафтів та господарської діяльності на прилеглих територіях.

В Україні нараховують 774 заповідних урочищ

Ботанічні сади

Ботанічні сади — це об'єкти природно-заповідного фонду, призначені для збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори шляхом створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і освітньої роботи.

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами **вилучаються** з господарського використання і надаються ботанічним садам у порядку, встановленому законодавством України.

Залежно від екологічної, наукової, історико-культурної цінності ботанічні сади можуть бути

загальнодержавного значення

Ботанічні сади загальнодержавного значення є науково-дослідними природоохоронними установами

місцевого значення

Ботанічним садам місцевого значення у встановленому порядку може бути надано статус науково-дослідної установи

Форми власності

державна

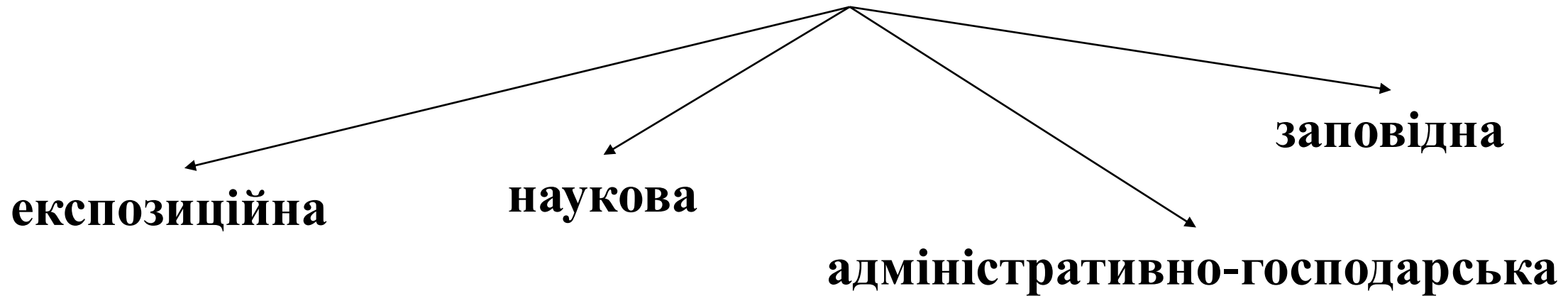
комунальна

приватна

На території ботанічних садів забороняється будь яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню колекцій флори

Ботанічні сади, створені до 16 червня 1992 р. (до прийняття Закону «Про природно-заповідний фонд України»), не підлягають приватизації

У межах ботанічних садів для забезпечення необхідного режиму охорони та ефективного використання можуть бути виділені зони:

Зонування території ботанічних садів проводиться відповідно до Положення про ботанічний сад та Проекту організації території ботанічного саду, що розробляється спеціалізованими науковими та проектними установами і затверджується органом, у підпорядкуванні якого перебуває ботанічний сад, за погодженням з:

- ✓ центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища - щодо ботанічних садів загальнодержавного значення;
- ✓ обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, а на території Автономної Республіки Крим - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища - щодо ботанічних садів місцевого значення.

Структура території та основні вимоги щодо режиму охорони та ефективного використання
У межах ботанічних садів встановлюється диференційований режим охорони

ЗОНИ	РЕЖИМ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ
Експозиційна	відвідування цієї зони дозволяється в порядку, що встановлюється адміністрацією ботанічного саду
Наукова	до складу зони входять колекції, експериментальні ділянки тощо, на відвідування її мають право лише співробітники ботанічного саду у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, а також спеціалісти інших установ з дозволу адміністрації саду
Заповідна	відвідування цієї зони забороняється, крім випадків, коли воно пов'язане з проведенням наукових спостережень
Адміністративно-Господарська	зона, де розміщуються адміністративні та допоміжні господарські об'єкти

Дендрологічні парки

Дендрологічні парки створюються з метою збереження і вивчення в спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання

Залежно від екологічної, наукової, історико-культурної цінності дендрологічні парки можуть бути

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ

Дендрологічні парки загальнодержавного значення є науково-дослідними природоохоронними установами

МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

Дендрологічним паркам місцевого значення у встановленому порядку може бути надано статус науково-дослідної установи

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються дендрологічним паркам у порядку, встановленому законодавством України

Форми власності

державна

комунальна

приватна

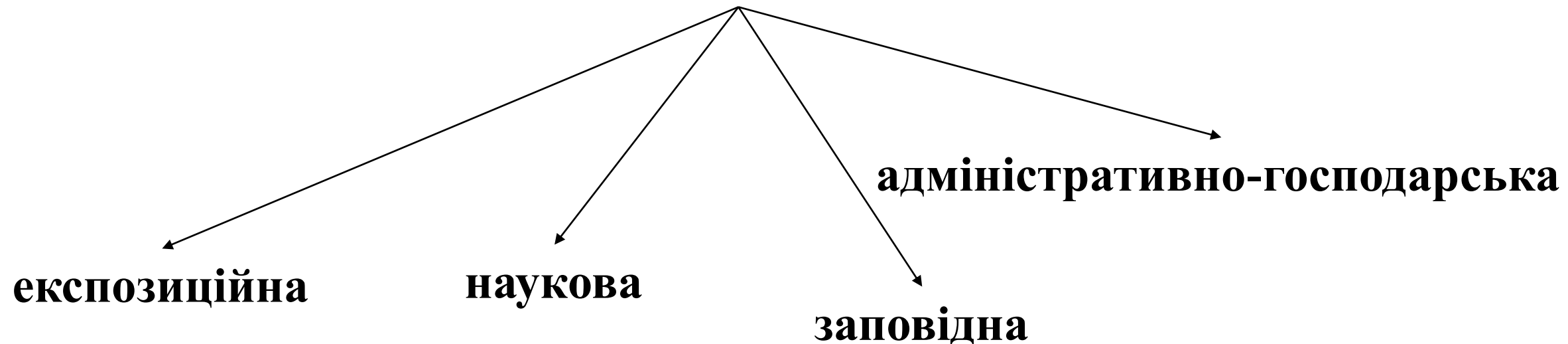
На території дендрологічних парків забороняється будь яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню дендрологічних колекцій

На території дендрологічних парків може бути проведено зонування відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів.

У межах дендрологічних парків для забезпечення необхідного режиму охорони та ефективного використання можуть бути виділені зони:

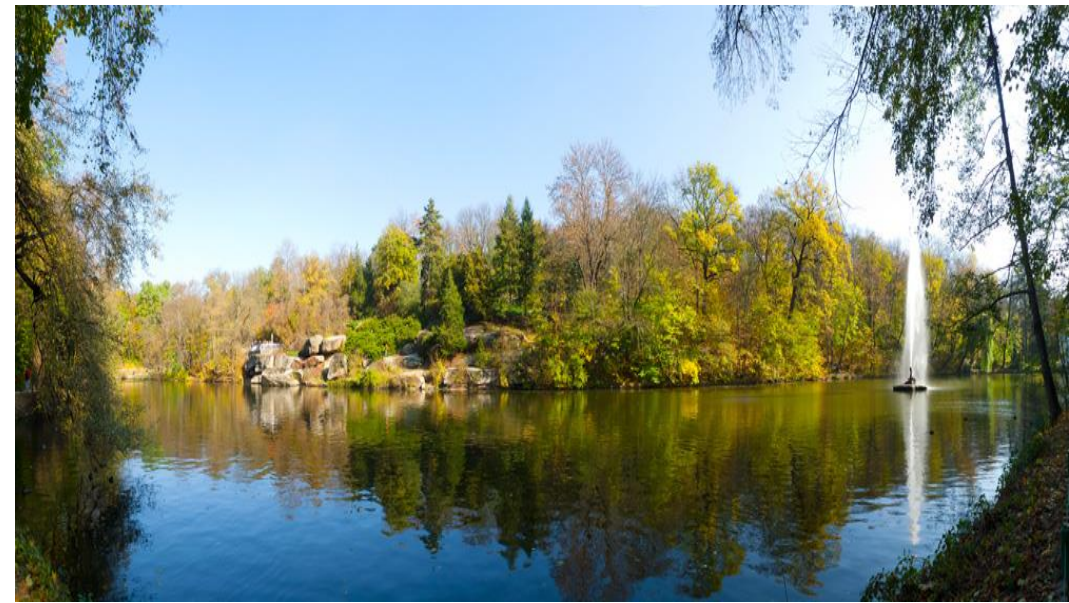
Структура території та основні вимоги щодо режиму охорони та ефективного використання

У межах дендрологічних парків встановлюється *диференційований режим охорони*

ЗОНИ	РЕЖИМ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ
Експозиційна	відвідування цієї зони дозволяється в порядку, що встановлюється адміністрацією ботанічного саду
Наукова	до складу зони входять колекції, експериментальні ділянки тощо, на відвідування її мають право лише співробітники ботанічного саду у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, а також спеціалісти інших установ з дозволу адміністрації саду
Заповідна	відвідування цієї зони забороняється, крім випадків, коли воно пов'язане з проведенням наукових спостережень
Адміністративно-господарська	зона, де розміщуються адміністративні та допоміжні господарські об'єкти

Проект організації території дендрологічного парку розробляється спеціалізованими науковими та проектними установами і затверджується органом, у підпорядкуванні якого перебуває дендрологічний парк, за погодженням з:

- ✓ центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища - щодо дендрологічних парків загальнодержавного значення;
- ✓ обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, а на території Автономної Республіки Крим - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища - щодо дендрологічних парків місцевого значення.

Нині в Україні існує 57 дендропарків загальною площею близько 1800 га, з яких 19 - загальнодержавного значення.

Більшість парків має невелику площу 10-20 га, хоча є і великі дендропарки (дендропарк «Олександрія» займає площу 405 га).

Деякі дендропарки на своїй території мають природні ділянки лісів, що має велике значення для охорони біорізноманітності.

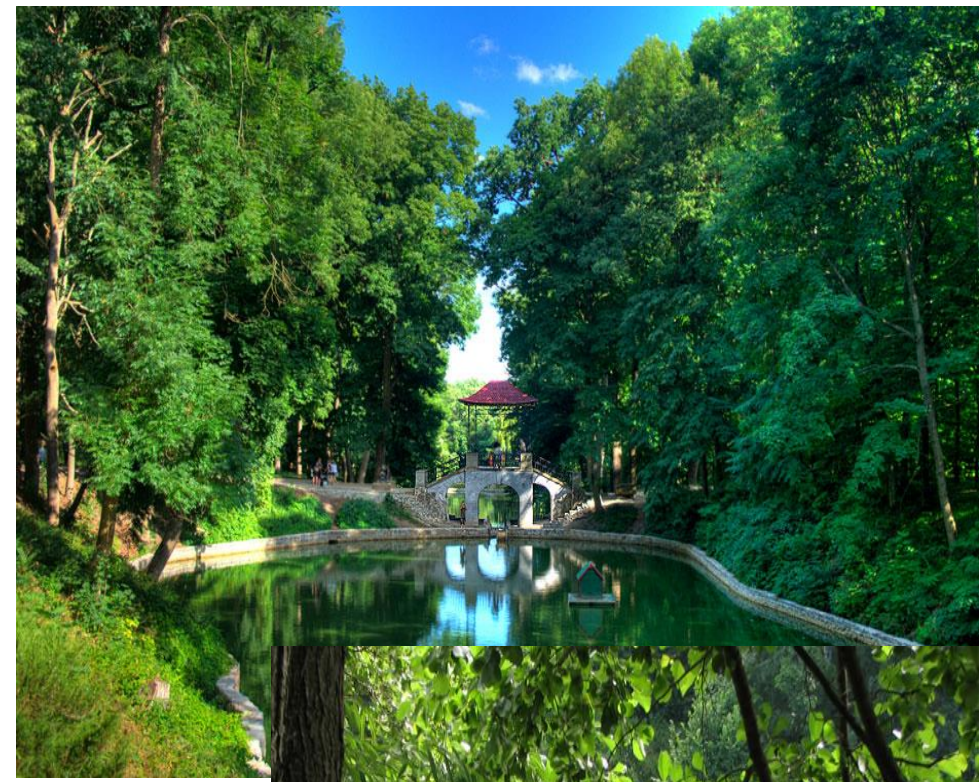

Фото: Микола Іващенко

Зоологічні парки

Зоопарки організовуються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних і місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі

Основні завдання зоопарків

- ✓ формування та утримання колекцій тварин;
- ✓ збереження і відтворення в штучних умовах тварин, у першу чергу занесених до Червоної книги України і міжнародних Червоних списків;
- ✓ проведення науково-дослідних робіт;
- ✓ проведення навчально-виховної та культурно-освітньої роботи в галузі екології, охорони природи, етології, зоології, мисливського і тваринного господарства;
- ✓ поширення еколого-освітніх знань;
- ✓ здійснення різноманітних форм культурного обслуговування, створення умов для відпочинку та дозвілля населення, при збереженні сприятливих умов утримання тварин

Залежно від екологічної, наукової, освітньо-виховної, колекційної цінності зоологічні парки

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ

Зоологічні парки загальнодержавного значення є природоохоронними культурно-освітніми та науково-дослідними установами

Зоологічні парки загальнодержавного значення входять до складу природно-заповідного фонду України

МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

Земельні ділянки з усіма природними ресурсами **вилучаються** з господарського використання і надаються зоологічним паркам у порядку, встановленому законодавством України

Форми власності

державна

комунальна

приватна

На території зоологічних парків забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує збереженню сприятливих умов утримання, розведення та збереження тварин цих парків

На території зоологічних парків з метою забезпечення виконання поставлених перед ними завдань виділяються зони:

експозиційна

наукова

рекреаційна

господарська

Структура території та основні вимоги щодо режиму охорони та ефективного використання

У межах зоологічних парків встановлюється диференційований режим охорони

ЗОНИ	РЕЖИМ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ
Експозиційна	призначена для стаціонарного утримання тварин і використання їх у культурно-пізнавальних цілях. Відвідування цієї зони дозволяється в порядку, що встановлюється адміністрацією зоологічного парку
Наукова	призначена для проведення науково-дослідних робіт; на відвідування її мають право лише співробітники зоологічного парку у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, а також спеціалісти інших установ з дозволу адміністрації
Рекреаційна	призначена для організації відпочинку та обслуговування відвідувачів зоологічного парку
Господарська	зона, де розміщуються адміністративні та допоміжні господарські об'єкти

Основні засоби охорони тварин у зоопарку

- ❖ встановлення правил і норм охорони та відновлення тварин;
- ❖ розведення в неволі видів тварин, занесених до Червоної книги України, створення центрів і «банків» для збереження генетичного матеріалу;
- ❖ надання належної ветеринарної допомоги тваринам у разі захворювання, загрози їх загибелі тощо;
- ❖ дотримання правил безпеки при утриманні тварин;
- ❖ проведення інших заходів і встановлення інших правил та вимог щодо охорони об'єктів тваринного світу.

Проект організації території зоологічного парку розробляється спеціалізованими науковими та проектними організаціями і затверджується органом, у підпорядкуванні якого перебуває зоологічний парк, за погодженням з:

- ✓ центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища - щодо зоологічних парків загальнодержавного значення;
- ✓ обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, а на території Автономної Республіки Крим - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища - щодо зоологічних парків місцевого значення.

Зоологічні парки можуть організовувати пересувні експозиції тварин, мати у своєму складі підсобні господарства, які створюються для забезпечення тварин кормами.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва — це найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва; оголошуються з метою їх охорони і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях

Залежно від ступеня унікальності, екологічної, наукової, історико-культурної цінності

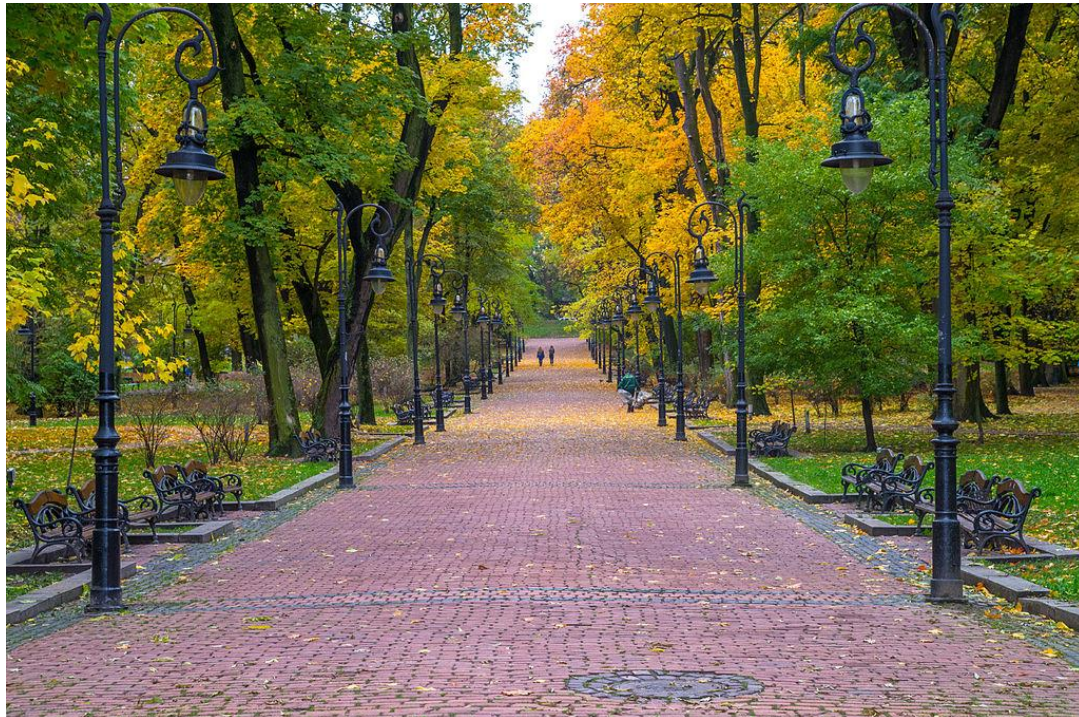
парки—пам'ятки садово-паркового
мистецтва загальнодержавного
значення

парки—пам'ятки садово-паркового
мистецтва місцевого значення

Парки—пам'ятки садово-паркового
мистецтва загальнодержавного значення є
природоохоронними рекреаційними
установами

Оголошення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва провадиться з вилученням у встановленому порядку або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можуть проводитися наукові дослідження.

Основні вимоги щодо режиму парків-пам'яток садово-паркового мистецтва

- ✓ На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожувє їх збереженню.
- ✓ На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва забезпечується проведення екскурсій та масовий відпочинок населення, здійснюється догляд за насадженнями, включаючи санітарні рубки, рубки реконструкції та догляду з підсадкою дерев і чагарників ідентичного видового складу, замість загиблих, вживаються заходи щодо запобігання самосіву, збереження композицій із дерев, чагарників і квітів, трав'яних газонів.
- ✓ На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва може проводитися зонування відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів.

На території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва забезпечується:

- ❖ проведення екскурсій та масовий відпочинок населення;
- ❖ збереження, підтримання та відновлення паркових ландшафтних композицій;
- ❖ догляд за насадженнями, включаючи санітарні рубки, рубки реконструкції та догляду з підсадкою дерев і чагарників ідентичного видового складу, замість загинувших, заходи щодо запобігання самосіву, збереження композицій із дерев, чагарників і квітів, трав'яних газонів;
- ❖ на території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва можуть проводитися наукові дослідження.

У межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва для забезпечення необхідного режиму охорони та ефективного використання можуть бути виділені зони:

Структура території та основні вимоги щодо режиму охорони та ефективного використання

У межах парків-пам'яток садово-паркового мистецтва встановлюється диференційований режим охорони і може проводитися зонування відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів:

ЗОНИ	РЕЖИМ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ
Експозиційна	відвідування цієї зони дозволяється в порядку, що встановлюється адміністрацією парку
Наукова	до складу зони входять колекції, експериментальні ділянки тощо, на відвідування її мають право лише співробітники парку у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, а також спеціалісти інших установ з дозволу адміністрації парку
Заповідна	відвідування цієї зони забороняється, крім випадків, коли воно пов'язане з проведенням наукових спостережень
Адміністративно-господарська	зона, де розміщуються адміністративні та допоміжні господарські об'єкти

Форми власності

державна

комунальна

приватна

Оголошення проводиться з вилученням у встановленому законодавством України порядку або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених парками – пам'ятками садово-паркового мистецтва, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження

Утримання та реконструкція парків-пам'яток садово-паркового мистецтва провадиться за проектами, що розробляються спеціалізованими науковими та проектними установами і затверджуються органами, у підпорядкуванні яких перебувають ці парки, за погодженням з:

- ✓ центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища - щодо парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення;
- ✓ обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, а на території Автономної Республіки Крим - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища - щодо парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення.

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

За результатами даних обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду станом на 1 січня 2024 року в Україні нараховується **9002** територія та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею **4,569** млн. га (фактична площа 4,185 млн. га), а також морський заказник «Філофорне поле Зернова» площею 402,5 тис. га.

Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду до площі держави («показник заповідності») становить **6,93%**.

За 2023 рік створено (оголошено) 123 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, скасовано статус 10, розширено 15, зменшено площу 3, змінено межі або площі 11.

Аналіз розподілу об'єктів за категоріями ПЗФ свідчить, що найбільш поширеними на території України є заказники та пам'ятки природи (рис. 1) їх частка становить 80,67 %, а на інші категорії відповідно припадає лише – 19,33 %. Біосферні та природні заповідники, які є найвищою категорією щодо збереження та відтворення природних комплексів займають лише 0,28 %.

Рис. 1 Структура природно-заповідного фонду України

Темпи створення нових заповідних об'єктів в Україні впродовж аналізованого періоду (2011–2019 рр.) характеризуються неоднорідністю (рис. 2). Так, в 2011 році кількість заповідних територій становила – 7869 шт., а вже в 2015 році їх стало на 315 шт. більше, а в 2019 році їх стало на 643 шт. більше порівняно з 2011 роком. Аналіз створення нових територій ПЗФ в межах адміністративно-територіальних одиниць свідчить, що за досліджуваний період, найбільше їх було оголошено в Донецькій, Тернопільській та Івано-Франківській областях (від 53 до 61 шт.), а найменше в м. Севастополь, Херсонській та Одеській області (від 1 до 5 шт.). Впродовж 2011–2019 років у Чернівецькій області не було створено жодної природоохоронної території. Крім того, в Закарпатській області в 2013 році було скасовано статус 23 заповідних об'єктів. Максимальна кількість створення нових територій ПЗФ припадає на 2012 рік (159 шт.) та 2016 рік (212 шт.), а протягом 2017 та 2018 років створення заповідних територій призупинилося.

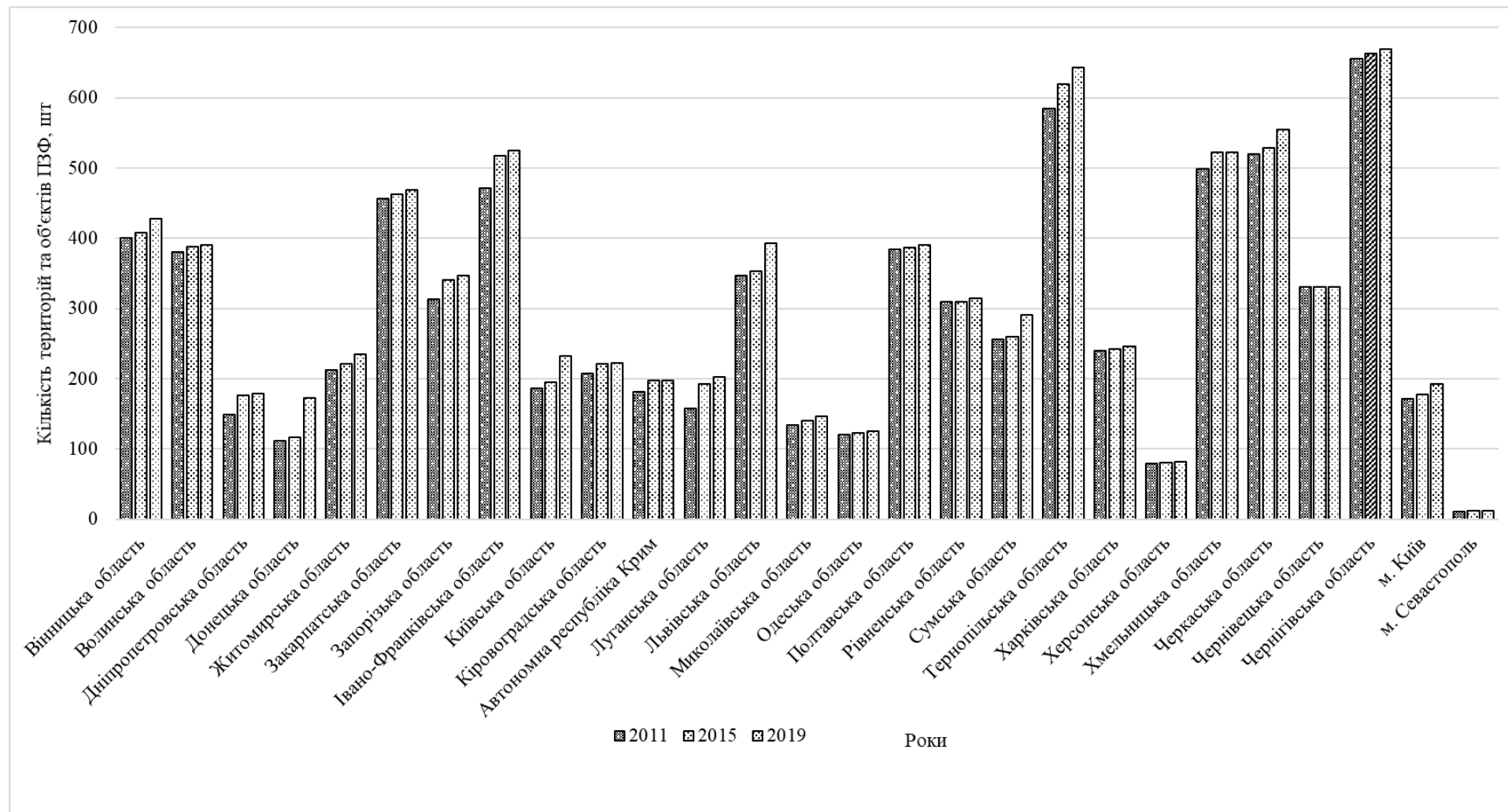

Рис. 2 Динаміка кількості об'єктів природно-заповідного фонду в розрізі адміністративно-територіальних одиниць України 2011–2019 рр.

Території та об'єкти ПЗФ по території України розміщуються не рівномірно (рис. 3). Так, можна виділити чотири області з найбільшою площею заповідності – Херсонська, Хмельницька, Київська та Чернігівська (площа ПЗФ відповідно становить – 318695 га, 312579 га, 292208 га та 250537 га). Найменші площі заповідання знаходяться в м. Севастополь та м. Київ (26241 та 18092 га). Проте, при дослідженні показника заповідності встановлено, що в м. Севастополь та м. Київ даний показник найвищий та становить 30,37 % та 21,64 % відповідно. Крім того, високі показники заповідності (понад 15 %) зустрічаються в Івано-Франківській, Хмельницькій та Закарпатській областях. Найменший відсоток заповідності (до 2,5 %) відмічено у Вінницькій та Харківській областях.

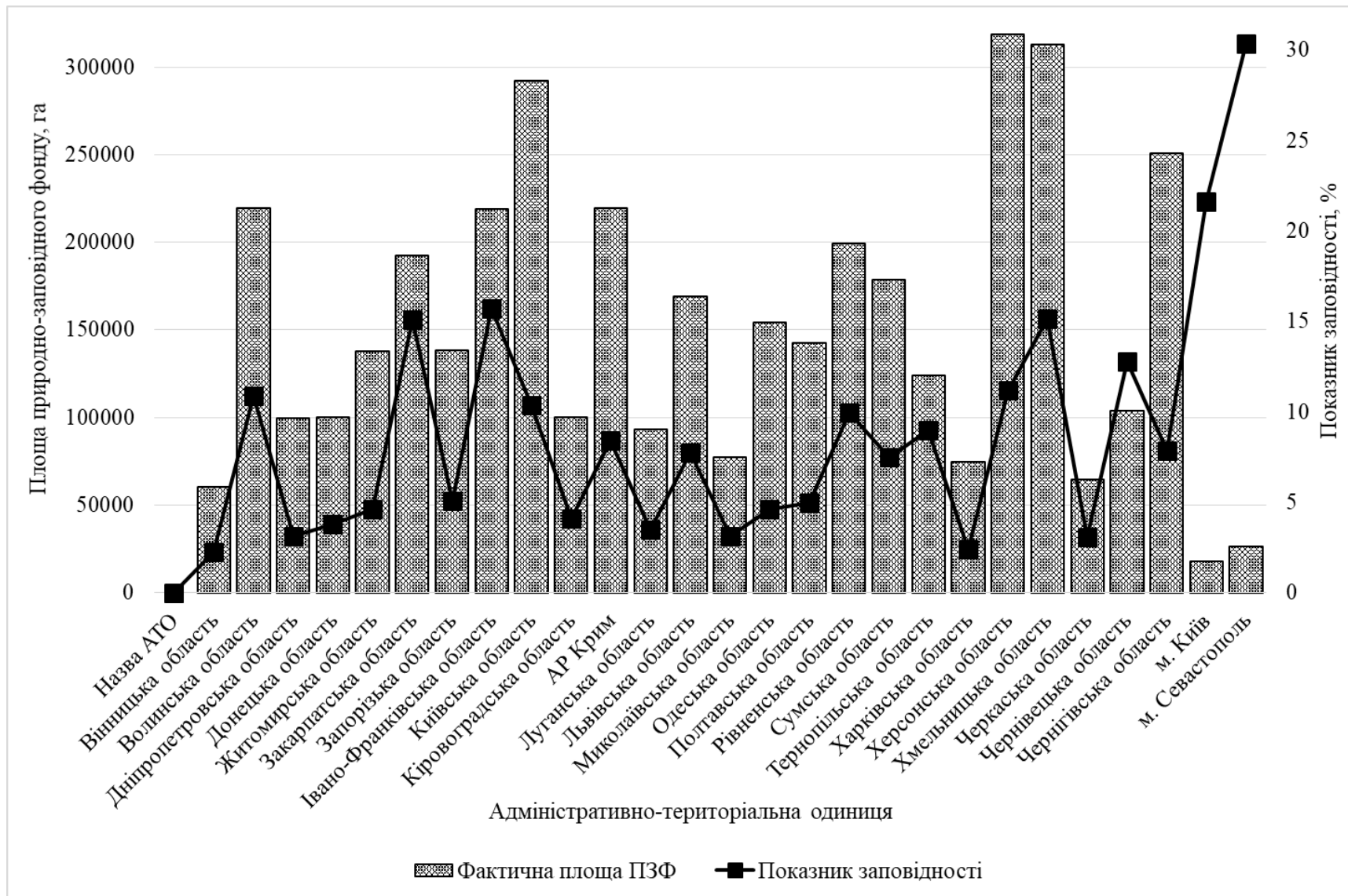

Рис. 3 Розподіл територій природно-заповідного фонду адміністративно-територіальних одиниць України за площею та показником заповідності

Загальний відсоток площі територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення становить – 58,06 %, а місцевого – 41,94 %. Території та об'єкти ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення по території України характеризуються неоднаковим розташуванням (рис. 4). Так, відсоток територій ПЗФ загальнодержавного значення найвищий у – м. Київ та м. Севастополь (17,06 % та 29,73 % відповідно), а також в Хмельницькій, Закарпатській та Херсонській області (13,57 %, 13,36 % та 11,99 %). Аналіз територій ПЗФ місцевого значення в межах адміністративно-територіальних одиниць свідчить, що їх максимальна кількість зосереджена в Чернівецькій області та м. Київ (10,04 % та 9,0% відповідно), а мінімальна в м. Севастополь (0,64 %).

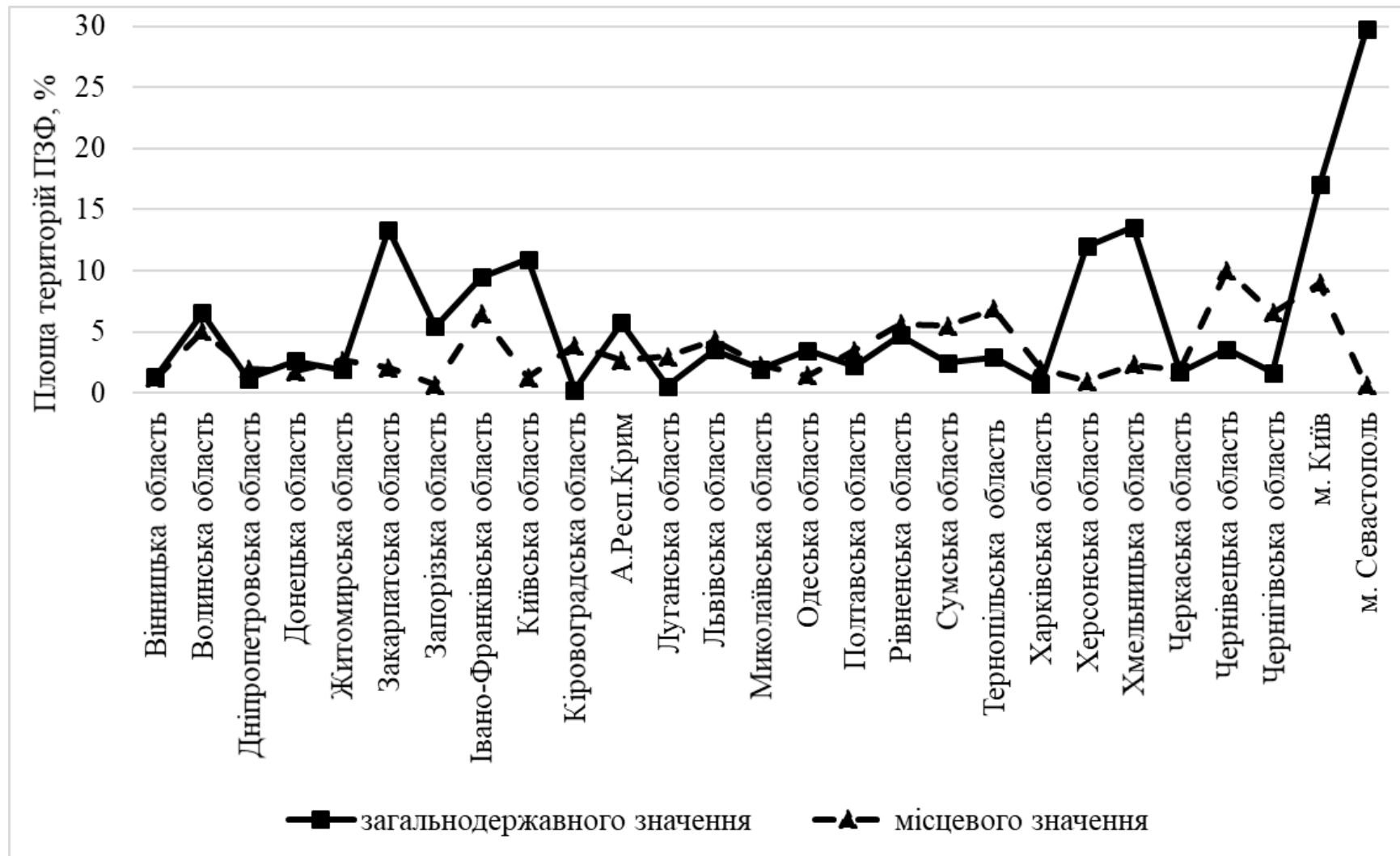
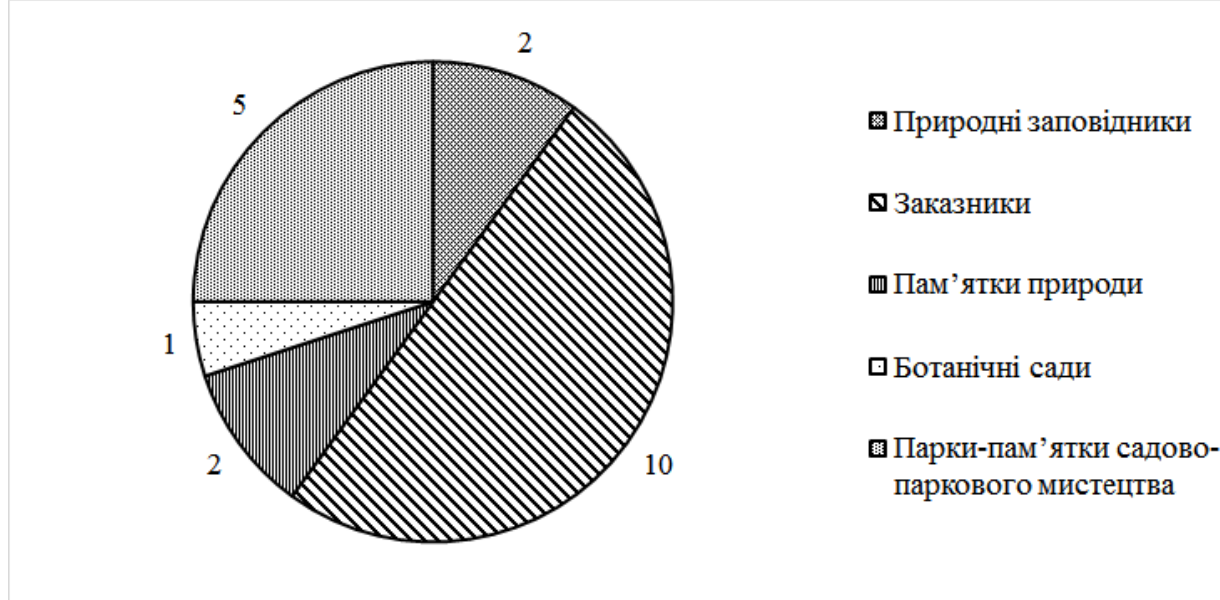

Рис. 4 Розподіл територій природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення в межах адміністративно-територіальних одиниць, %

Станом на 01.01.2023 року в Житомирській області сформовано мережу у кількості 268 об'єктів та територій ПЗФ загальною площею 142,1 тис. га (4,77 % площі області); з них 20 об'єкти загальнодержавного значення, загальною площею 57,9 тис. га та 248 об'єктів місцевого значення, загальною площею 84,2 тис. га

а) загальнодержавного значення

б) місцевого значення

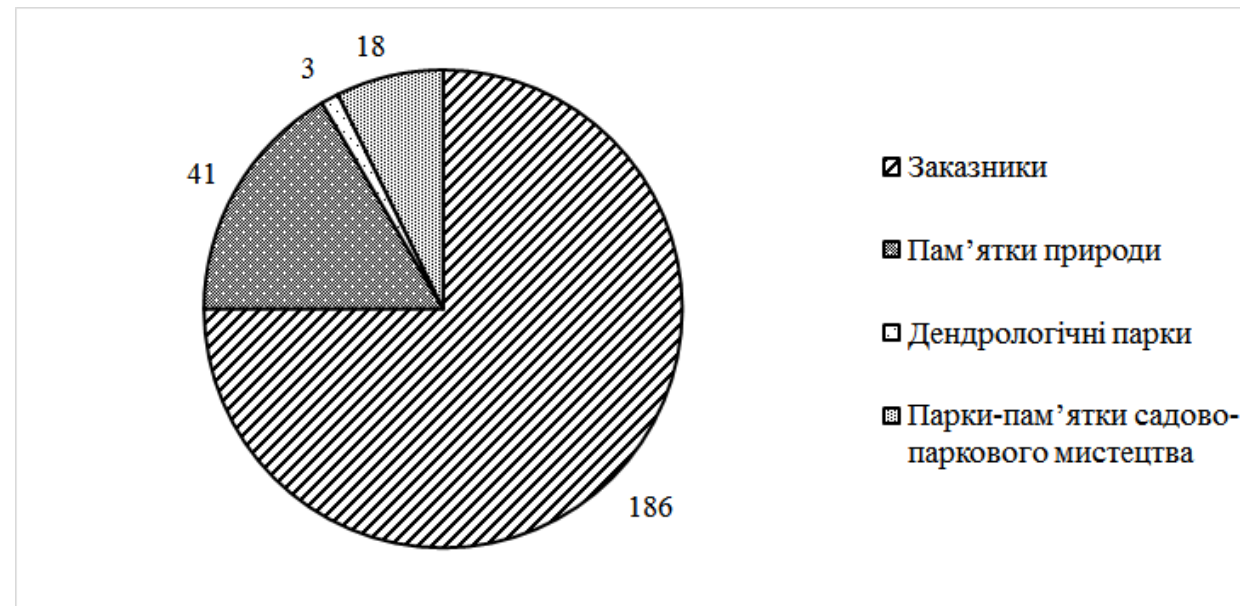

Рис. 5 Кількісна характеристика структури ПЗФ Житомирської області станом на 2023 рік

Структура ПЗФ області представлена **6 категоріями** , серед них: природні заповідники, заказники, пам'ятки природи, дендрологічні парки, парки пам'ятки садово-паркового мистецтва та ботанічний сад. Значну частину природно-заповідного фонду Житомирщини становлять території та об'єкти, що розміщені на землях лісогосподарських підприємств Житомирського обласного управління лісового та мисливського господарства – 68,3 % від загальної кількості.

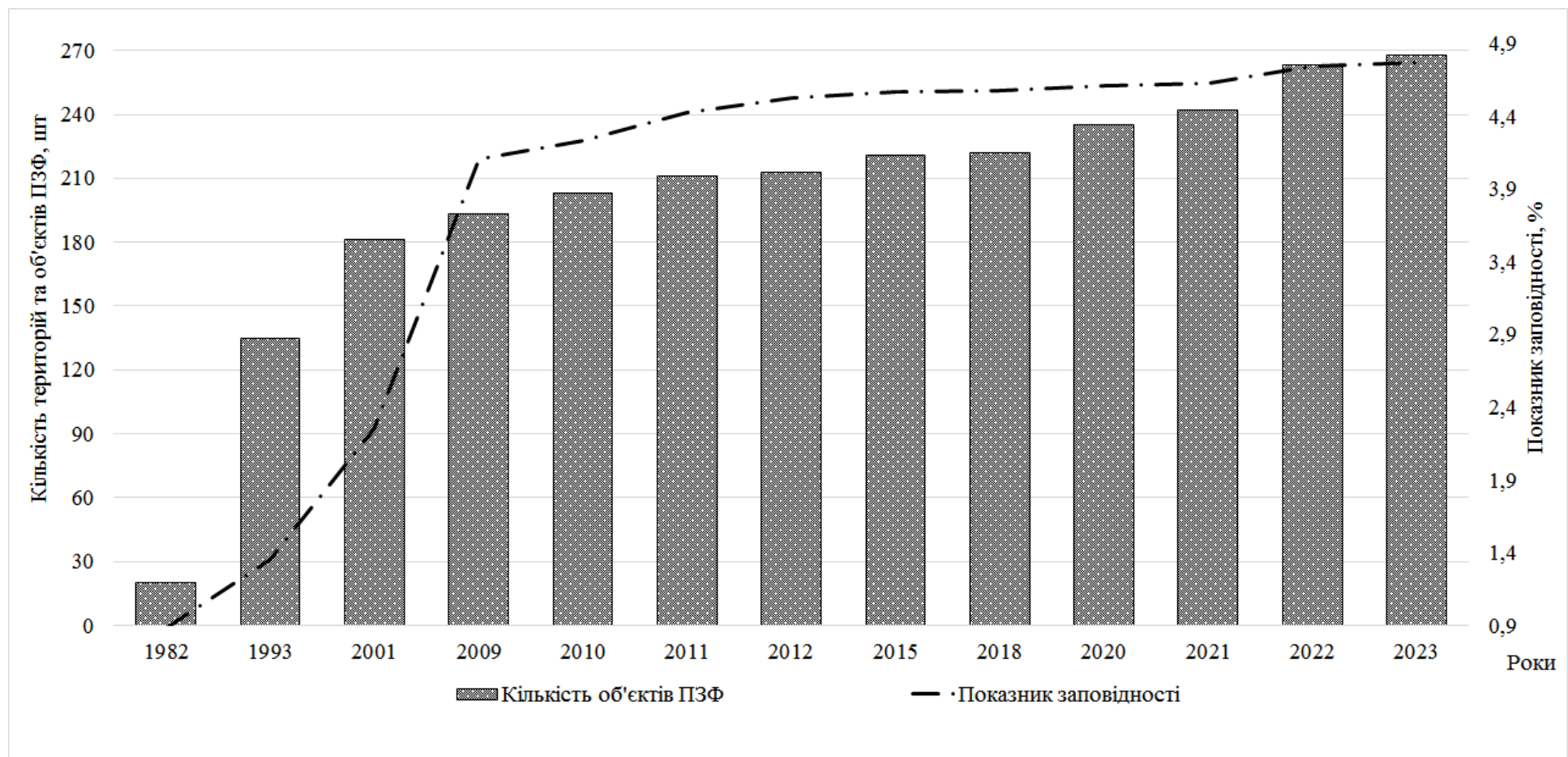

Рис. 6 Динаміка природно-заповідного фонду Житомирської області

Динаміка створення нових територій та об'єктів ПЗФ області є позитивною (рис. 6). Так, з 1982 року по 2023 їх кількість зросла в 13,4 рази. Розвиток ПЗФ Житомирщини умовно можна поділити на три етапи. Впродовж 1982–2001 років було створено 161 об'єкт ПЗФ, що в 4 рази більше порівняно з 2001–2015 роками. За останні 10 років створено 47 об'єктів ПЗФ, основна частка яких була створена в 2021 році.

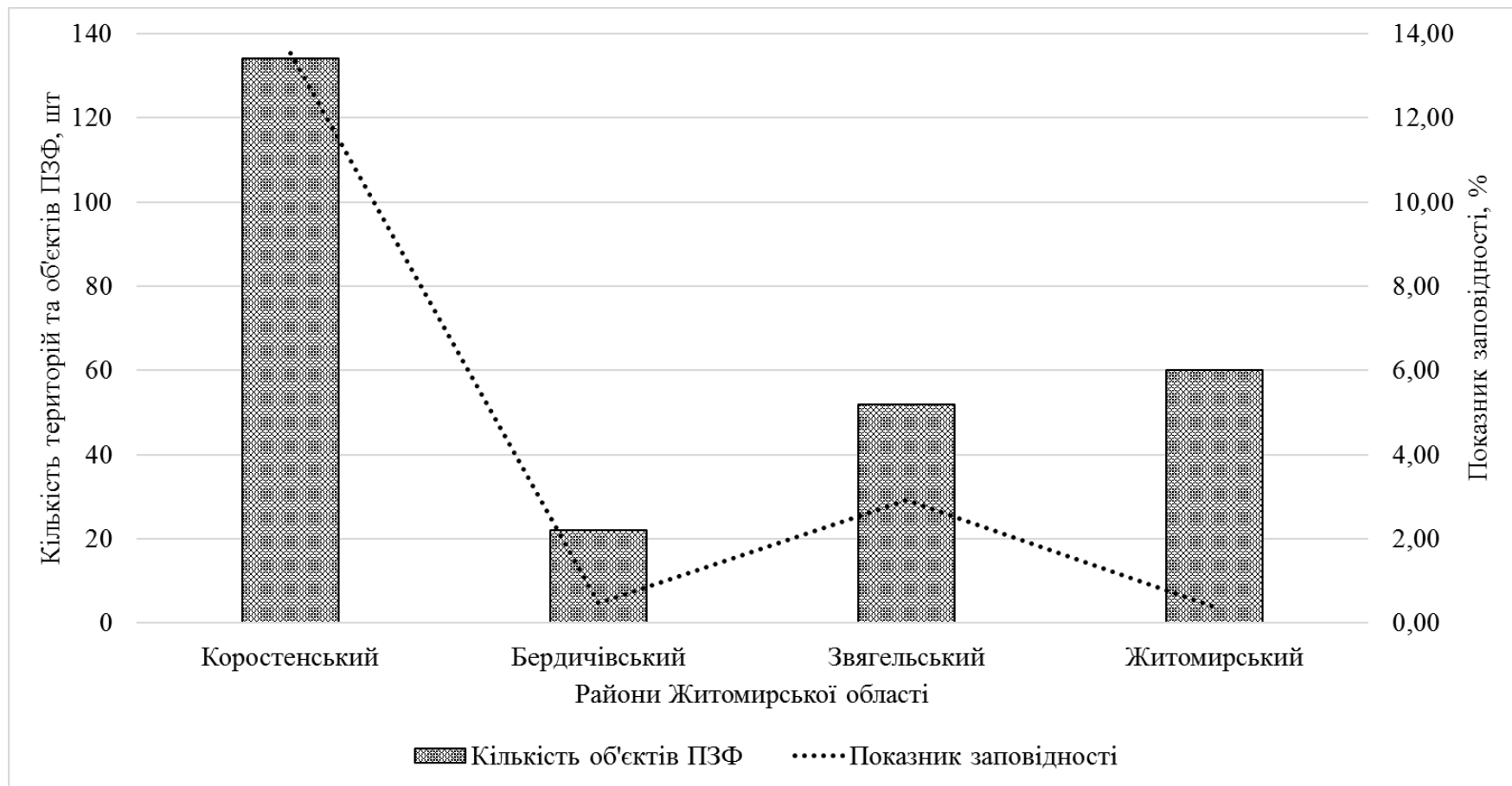

Рис. 7 Розподіл територій природно-заповідного фонду адміністративними районами Житомирської області за кількістю та показником заповідності

Розподіл природно-заповідних об'єктів та територій в межах адміністративних районів Житомирської області є нерівномірним (рис. 7). Так, 50 % всіх заповідних територій розміщуються в Коростенському районі, тоді як в Житомирському та Звягельському районі їх частка в 2,2 та 2,6 разів менша порівняно з Коростенським. Найменша кількість природоохоронних територій у Бердичівському районі – 8,2 %. Показник заповідності в адміністративних районах Житомирської області є строкатим і коливається від 0,38 % до 13,54 %. На основі отриманих результатів дані адміністративні райони можна розмістити в рангований ряд за збільшенням показника заповідності

Житомирський < Бердичівський < Звягельський < Коростенський

Найбільш цінними об'єктами ПЗФ в Житомирській області є **«Древлянський природний заповідник»** та **«Поліський природний заповідник»**. Дані території ПЗФ створені з метою збереження типових природних комплексів Полісся, унікальних лісових і водно-болотних природних комплексів, охорони реліктових та ендемічних рослин і тварин та відтворення і збагачення природних лісів Полісся. Природні заповідники розміщуються в межах Коростенського району Житомирської області.

Важливе значення мають водно-болотні угіддя в межах Поліського заповідника. В заповіднику є об'єкт міжнародного значення «Поліські болота», яке включає в себе дві різні ділянки: ділянку верхових і перехідних боліт «Міроші» та ділянку перехідних-низинних боліт в заплавах малих річок Болотниці і її притоки Жолобниці.

Варто відмітити, що бойові дії не оминули Древлянський заповідник. Було встановлено, що ворожі війська обстрілювали територію заповідника і як наслідок там виникали пожежі. В результаті вигоріло 3200 га площі заповідника, а на мінах, що залишили по собі ворожі війська, підриваються дикі звірі .

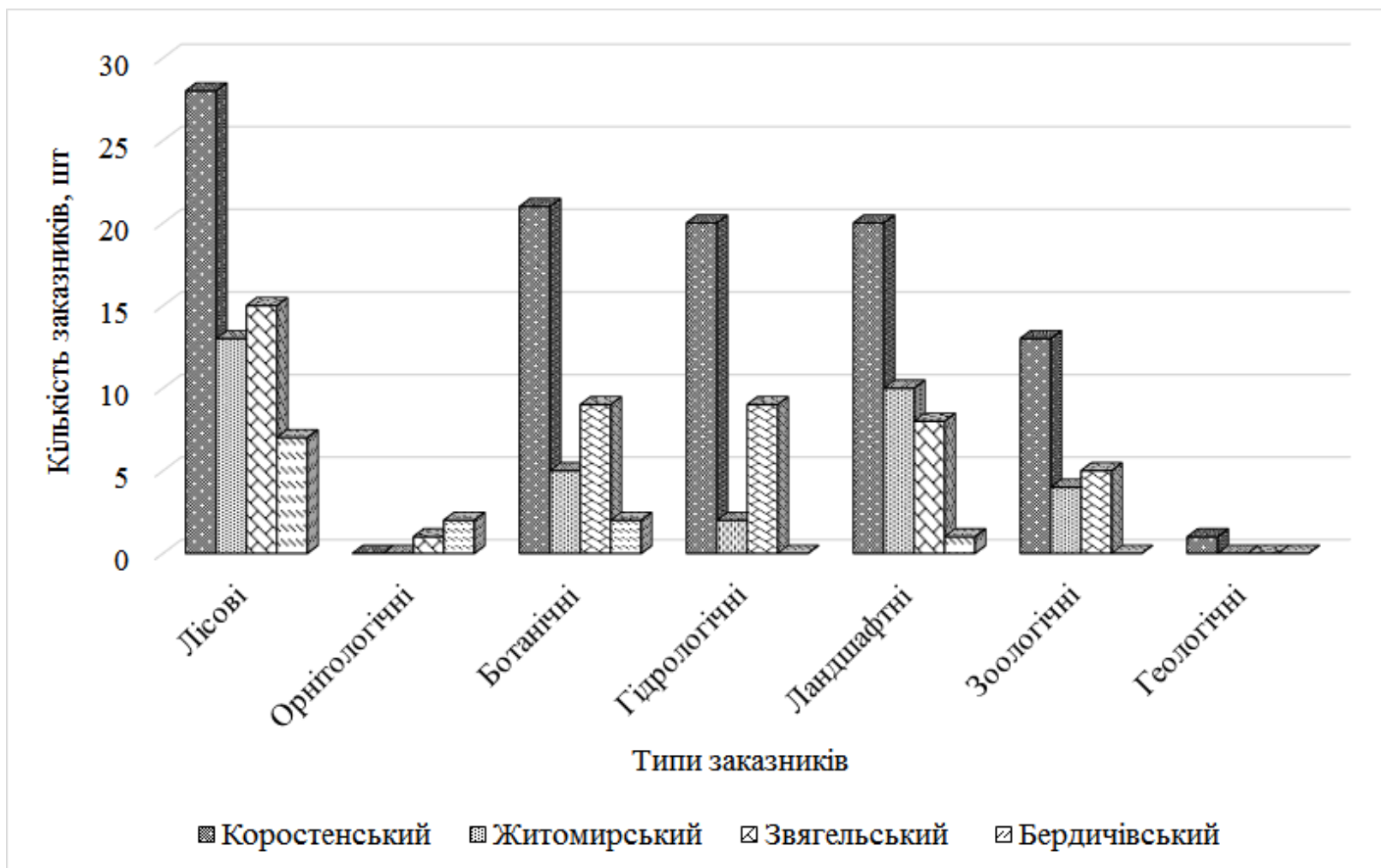

Рис. 8 Розподіл різних типів заказників за адміністративними районами Житомирської області

В Житомирській області зустрічаються такі типи заказників: лісові, ботанічні, ландшафтні, гідрологічні, загальнозоологічні, орнітологічні та геологічні (рис. 8). Найменш поширеними є орнітологічні та геологічні заказники. Так, геологічний заказник зустрічається лише в Коростенському районі, а орнітологічні у Бердичівському (2 шт.) та Звягельському (1 шт.) районах. Найбільш поширеними є лісові заказники, основна їх частка зосереджена в Коростенському районі – 44 % від загальної кількості, що в 1,8, 2,1 та 4,0 рази більше порівняно з Звягельським, Житомирським та Бердичівським районами відповідно.

Ландшафтних заказників в Житомирській області в 1,6 разів менше у порівнянні з лісовими заказниками. Найменша кількість заказників даного типу в Бердичівському районі (1 шт.). В Житомирському та Звягельському районі їх кількість коливається від 8 до 10, що в 2,0–2,5 рази менше, ніж в Коростенському районі. Найбільша кількість ботанічних заказників зосереджено в Коростенському районі – 56,8% від загальної кількості заказників ботанічного типу. В Звягельському та Житомирському районах частка ботанічних заказників у 2,5 та 4,2 рази менша у порівнянні з Коростенським районом відповідно. Найменше ботанічних заказників у Бердичівському районі – 5,4 % від загальної кількості.

В Житомирській області нараховується 31 гідрологічний та 22 загальнозоологічних заказників. Варто відмітити, що в Бердичівському районі взагалі відсутній даний тип заказників. В Житомирському та Звягельському районах загальнозоологічних заказників у 3,3 та 2,6 разів менше, ніж в Коростенському районі. В Коростенському районі розміщено 20 гідрологічних заказників, що в 2,2 рази більше порівняно з Звягельським районом, а в Житомирському наявні лише 2 об'єкти.

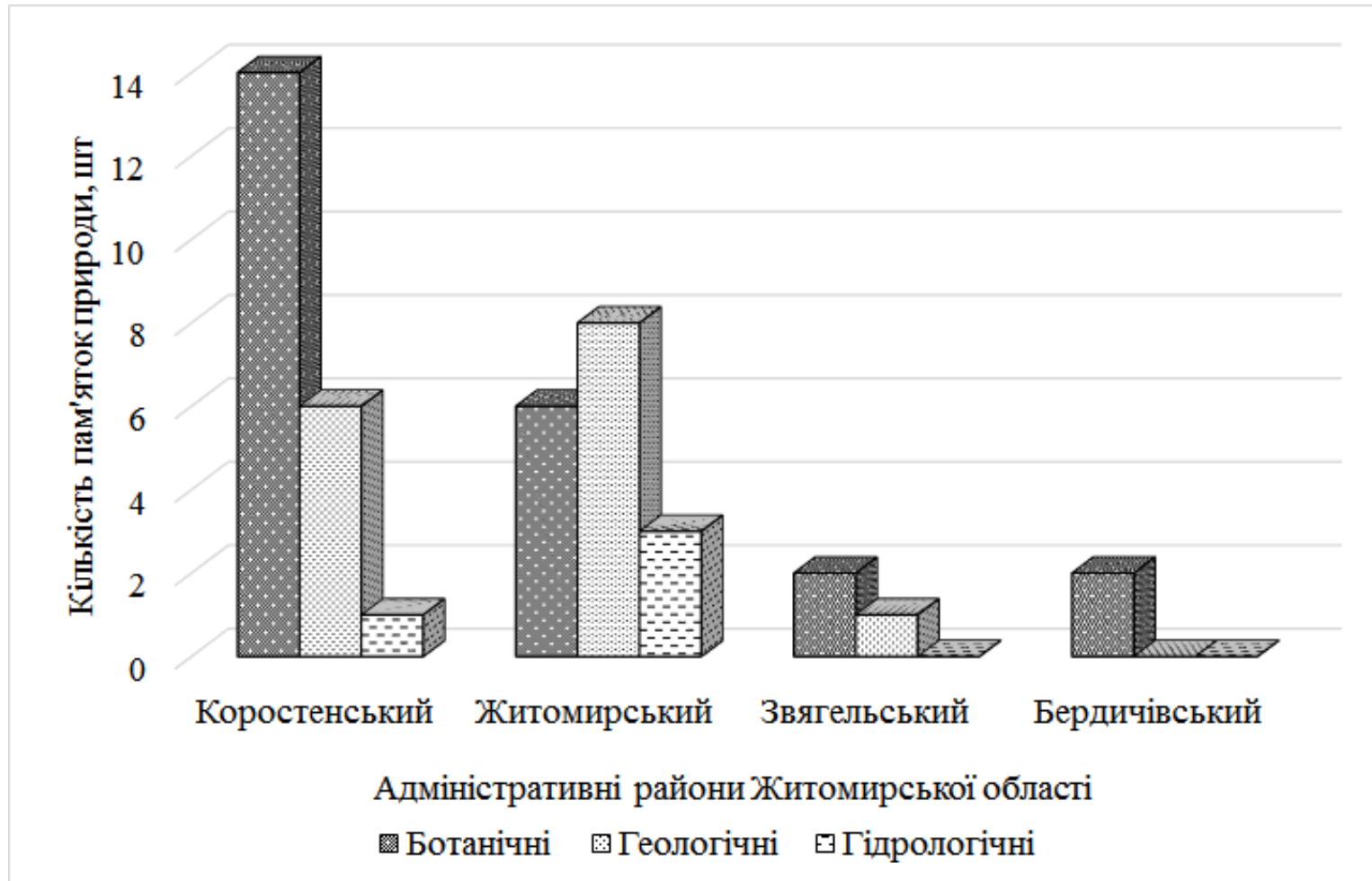

Рис. 9 Розподіл пам'яток природи за типами в адміністративних районах Житомирської області

В Житомирській області розташовані 43 пам'ятки природи, з них: лише 2 загальнодержавного значення, які поділяються на ботанічні, гідрологічні та геологічні (рис. 9). Ботанічні пам'ятки природи становлять 55,8 % від загального розподілу по даній категорії, основна частка яких 58,4 % зосереджена в Коростенському районі. В Житомирському районі пам'яток природи в 2,4 рази менше у порівнянні з Коростенським районом, а в двох інших районах частка кожного становить — 8,3 %. Гідрологічні та геологічні пам'ятки природи найбільш представлені в Житомирському районі, що разом становить 57,9 %, тоді як в Бердичівському районі дані пам'ятки природи взагалі відсутні. В Коростенському районі даних типів у 1,6 разів менше, ніж в Житомирському, а у Звягельському районі наявна лише одна геологічна пам'ятка природи.

В Житомирському районі Житомирської області є ботанічний сад – «Ботанічний сад Поліського національного університету» загальнодержавного значення. Створений з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах рідкісних і типових видів місцевої і світової флори для найбільш ефективного навчального, наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання, шляхом створення, поповнення та збереження колекцій, ведення навчальної, освітньої та наукової роботи.

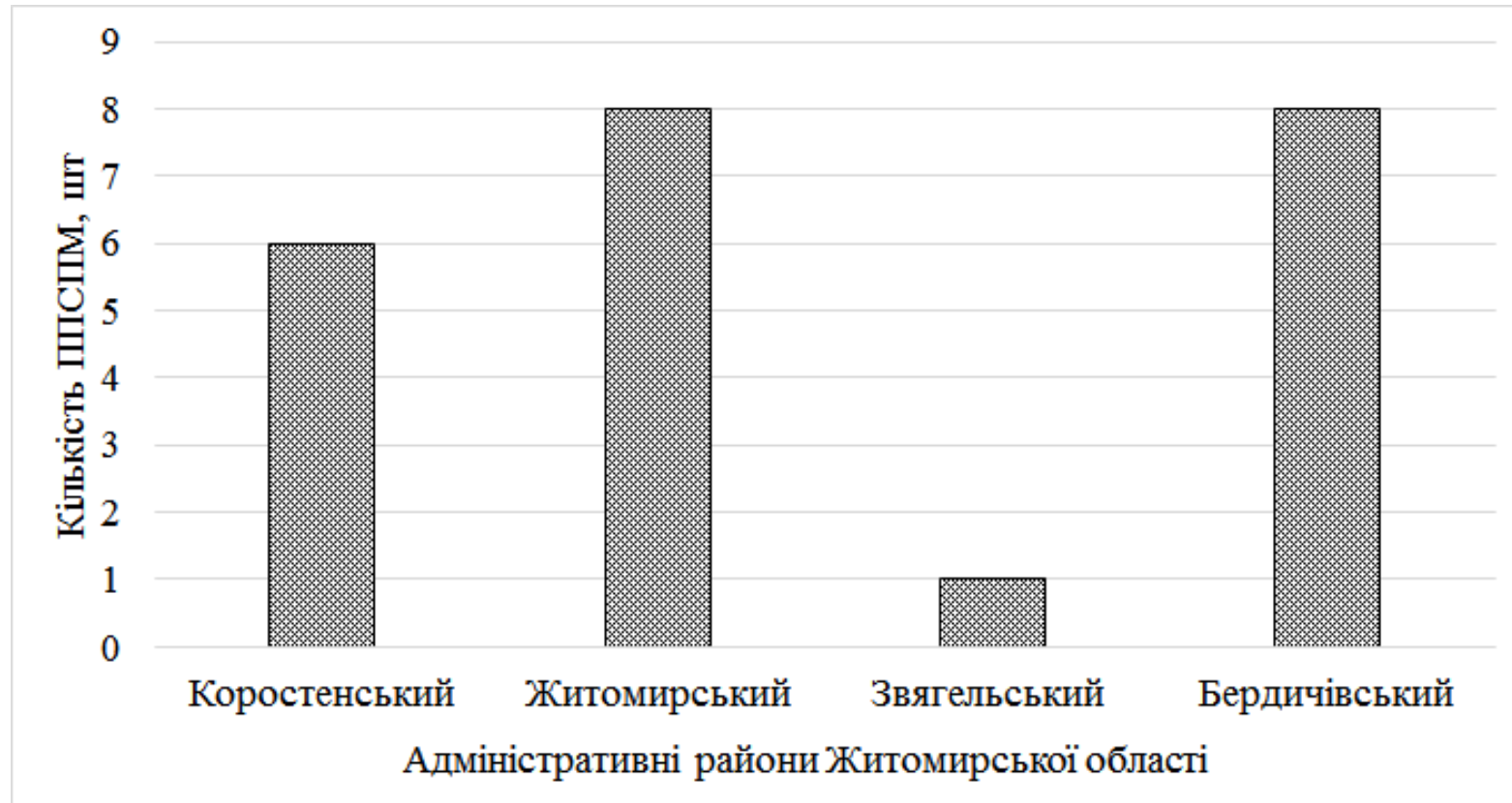

Рис. 10 Розподіл парків-пам'яток садово-паркового мистецтва по адміністративним районам Житомирської області

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва в Житомирській області представлені 23 об'єктами, з них: лише 5 загальнодержавного та 18 місцевого значення, та по різному розподіляються між адміністративними районами області (рис. 10). Так, основна частка по 34,8 % зосереджена в Житомирському та 3 районах, в Коростенському на 8,7 % їх менше, а в Звягельському є лише один такий об'єкт.

На території області функціонує 3 дендрологічні парки місцевого значення. Один з дендрологічних парків є в Звягельському районі («Пілява») та два в Коростенському районі («Еліта» та «Гладковицький»).

**Вплив військових дій на
об'єкти та території
природно-заповідного
фонду України**

Згідно з аналізом геопросторових даних щодо меж небезпечних зон, які потенційно можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами та окупованих територій, нами виявлено **1426 об'єктів ПЗФ**, які зазнали впливу російської військової агресії, що стано **16,5% від їх загальної кількості в межа України**.

Військові дії на території України завдають значної шкоди природно-заповідному фонду (ПЗФ). **Вплив війни на екосистеми та охоронювані території можна розглядати за кількома основними напрямками:**

- ❖ Пряме знищення природних територій
- ❖ Забруднення довкілля та екосистем
- ❖ Вимирання та міграція видів
- ❖ Вплив на природоохоронні установи

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Руйнування лісів і степових екосистем

- ✓ Артилерійські обстріли, авіаудари та використання вибухових речовин нищать лісові масиви та степові ландшафти

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Руйнування лісів і степових екосистем

- ✓ Бойові дії у Луганській, Донецькій, Харківській та Херсонській областях призвели до масштабних втрат у природних екосистемах

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Руйнування лісів і степових екосистем

- ✓ Вибухи змінюють структуру ґрунту, знищують рослинний покрив і спричиняють ерозію

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Масові пожежі через обстріли

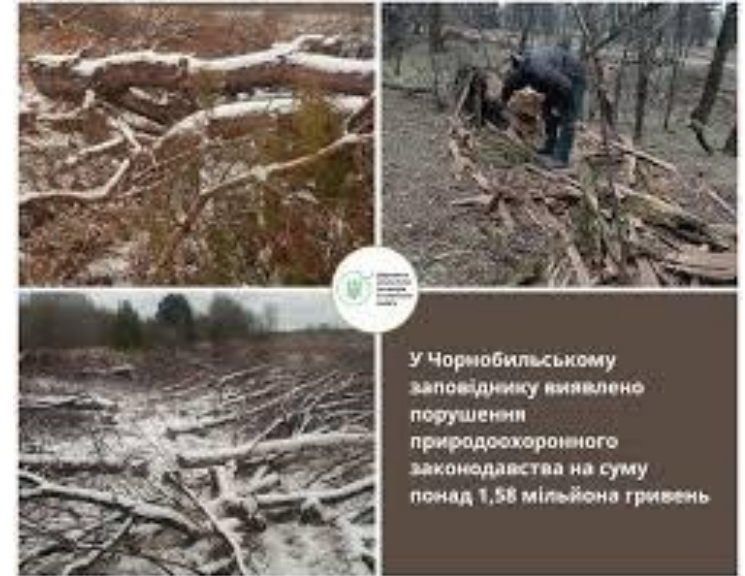
- ✓ Вибухи спричиняють лісові та степові пожежі, які складно контролювати у воєнний час

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Масові пожежі через обстріли

- ✓ У Чорнобильському заповіднику та Луганському природному заповіднику зафіксовано масштабні займання через бойові дії

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Масові пожежі через обстріли

- ✓ Втрата природних середовищ призводить до загибелі багатьох тварин і рослин, зокрема рідкісних видів

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Руйнування водно-болотних угідь і річок

- ✓ Вибухи та будівництво військових фортифікацій змінюють русла річок та спричиняють осушення боліт

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Руйнування водно-болотних угідь і річок

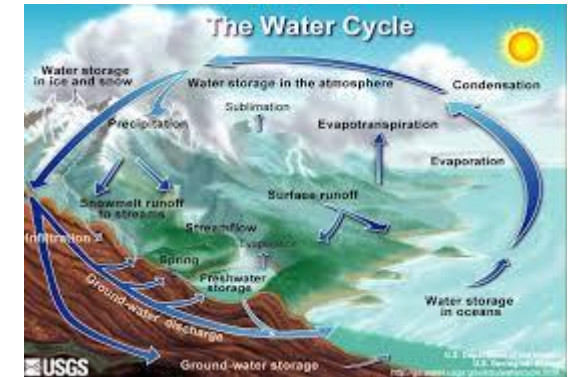
- ✓ Зруйнована Каховська дамба спричинила катастрофічне затоплення заповідних територій на Півдні України

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Руйнування водно-болотних угідь і річок

- ✓ Зміна гідрологічного режиму негативно впливає на флору і фауну річок Дніпра, Сіверського Дінця та інших водних об'єктів.

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Мінування природних територій

- ✓ Ліси, степи та інші природні зони вкриті мінами та нерозірваними боєприпасами, що унеможлиблює їх відновлення та дослідження.

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Мінування природних територій

- ✓ Заміновані території загрожують життю диких тварин і ускладнюють пересування екологів та рятувальників

Пряме знищення природних територій під час війни в Україні

Мінування природних територій

- ✓ Значні площі національних парків та заповідників, таких як «Святі Гори», стали небезпечними через бойові дії.

Війна в Україні призвела до масштабного забруднення природоохоронних територій, що входять до природно-заповідного фонду. Руйнування екосистем, потрапляння токсичних речовин у довкілля, зміни водного режиму та забруднення ґрунтів створюють серйозну загрозу для біорізноманіття.

Забруднення довкілля та екосистем

Хімічне забруднення ґрунтів і води

- ✓ Вибухи ракет, артилерійських снарядів та мін залишають у ґрунті токсичні речовини (свинцева, ртутна, мідна та уранова сполуки).
- ✓ Руйнування промислових підприємств та складів призводить до витоку нафтопродуктів, хімікатів, аміаку та важких металів.
- ✓ Забруднення водних ресурсів впливає на заповідні річки та озера, знищуючи унікальні водні екосистеми.

Приклад: Руйнування Каховської ГЕС спричинило масштабне забруднення вод Дніпра, що негативно вплинуло на біосферний заповідник «Асканія-Нова».

Забруднення довкілля та екосистем

Забруднення повітря токсичними речовинами

- ✓ Під час обстрілів та бомбардувань у повітря потрапляють токсичні гази, діоксини та сполуки важких металів.
- ✓ Пожежі в лісах і нафтобазах спричиняють поширення канцерогенних речовин, які отруюють атмосферу заповідників.
- ✓ Дим та сажа змінюють хімічний склад повітря, що негативно впливає на флору та фауну природоохоронних територій.

Приклад: Масштабні пожежі в Чорнобильському заповіднику під час бойових дій спричинили викид радіоактивного попелу в повітря.

Забруднення довкілля та екосистем

Радіаційне забруднення природних територій

- ✓ Військові дії в зоні Чорнобильської АЕС призвели до підняття радіоактивного пилу та поширення його на великі території.
- ✓ Руйнування захисних споруд ЧАЕС могло призвести до додаткового витоку радіонуклідів у навколишнє середовище.

Приклад: Військова техніка, що рухалася в Чорнобильській зоні, підняла заражений пил, що збільшило рівень радіації.

Забруднення довкілля та екосистем

Забруднення мінами та вибухонебезпечними предметами

- ✓ Ліси, степи та заповідні території заміновані, що робить їх небезпечними для відновлення та дослідження.
- ✓ Залишки боєприпасів, снарядів та вибухівки продовжують отруювати природне середовище, розкладаючись у ґрунті та воді.

Приклад: Національний природний парк «Святі Гори» значною мірою постраждав від мінування та обстрілів, що унеможливлює доступ для екологів.

Війна в Україні завдає значної шкоди біорізноманіттю, особливо в межах природоохоронних територій. Внаслідок бойових дій, руйнування екосистем, забруднення довкілля та шумового впливу багато видів опинилися під загрозою вимирання або змушені мігрувати.

Основні причини вимирання та міграції видів

Руйнування природних середовищ існування

- ✓ Обстріли, бомбардування, пожежі та будівництво військових укріплень знищують ліси, степи та водно-болотні угіддя.
- ✓ Масштабні пожежі призводять до загибелі тварин, зокрема червонокнижних видів.
- ✓ Руйнування водно-болотних угідь змінює екосистеми, що змушує перелітних птахів змінювати маршрути міграції.

Приклад: Зруйнована Каховська ГЕС знищила місця проживання водоплавних птахів та риб у нижній течії Дніпра.

Основні причини вимирання та міграції видів

Фізична загибель тварин і птахів

- ✓ Вибухи та військова техніка спричиняють загибель диких тварин, зокрема копитних, птахів і дрібних ссавців.
- ✓ Забруднення довкілля токсичними речовинами та міни також загрожують життю тварин.
- ✓ Втрата джерел їжі та води призводить до масової смертності окремих видів.

Приклад: В Національному природному парку «Святі Гори» зафіксовано загибель багатьох рідкісних птахів через вибухи та пожежі.

Основні причини вимирання та міграції видів

Шумове забруднення та стрес у тварин

- ✓ Військова техніка, вибухи та авіаудари порушують спокій природних територій, викликаючи у тварин стрес.
- ✓ Багато видів, особливо великі ссавці та птахи, залишають території через надмірний шум та небезпеку.
- ✓ Тварини змінюють міграційні маршрути, що може призвести до зниження їхньої популяції в традиційних місцях проживання.

Приклад: У Чорнобильському заповіднику фіксується зміна поведінки вовків, оленів і рисей через військові дії.

Основні причини вимирання та міграції видів

Зміна міграційних шляхів та зменшення популяцій

- ✓ Через бойові дії птахи змушені шукати нові маршрути, що ускладнює їхнє гніздування та виживання.
- ✓ Вимирання кормової бази (риби, комах, рослин) змушує тварин залишати заповідні території.
- ✓ Знищення старих дерев, де гніздувалися хижі птахи, впливає на їхню чисельність.

Приклад: В Азово-Сиваському національному природному парку спостерігається зменшення кількості фламінго та інших рідкісних птахів.

Війна в Україні спричинила серйозні руйнування природоохоронних установ, які відіграють ключову роль у збереженні екосистем. Заповідники, національні парки, біосферні резервації та науково-дослідні центри опинилися під загрозою через бойові дії, окупацію, фінансові труднощі та неможливість виконувати свої функції

Основні наслідки військових дій для природоохоронних установ

Руйнування інфраструктури

- ✓ Знищення адміністративних будівель, лабораторій, екологічних центрів та туристичних об'єктів.
- ✓ Руйнування мостів, доріг та огорож у заповідних зонах ускладнює доступ до територій.
- ✓ У багатьох випадках природоохоронні установи залишаються без електроенергії, водопостачання та зв'язку.

Приклад: Адміністрація та дослідницькі центри національного природного парку «Святі Гори» зазнали значних пошкоджень через бойові дії.

Основні наслідки військових дій для природоохоронних установ

Окупація природоохоронних територій

- ✓ Частина заповідників та національних парків опинилася під контролем окупантів, що унеможлиблює їхню охорону та функціонування.
- ✓ У деяких випадках території використовуються для військових баз або бойових дій, що ще більше погіршує їхній стан.
- ✓ Працівники природоохоронних установ змушені залишати свої робочі місця через небезпеку для життя.

Приклад: Азово-Сиваський національний природний парк частково окупований, що унеможлиблює його нормальну діяльність

Основні наслідки військових дій для природоохоронних установ

Втрата фінансування та кадровий дефіцит

- ✓ Багато природоохоронних установ втратили державне фінансування через воєнний стан.
- ✓ Наукові дослідження та екологічні проєкти зупинилися через нестачу ресурсів.
- ✓ Через евакуацію та загрозу життю багато фахівців змушені покидати свої робочі місця, що ускладнює управління заповідниками.

Приклад: Співробітники Чорнобильського радіаційно-екологічного заповідника змушені працювати в умовах нестачі ресурсів та постійної загрози через бойові дії.

Основні наслідки військових дій для природоохоронних установ

Зупинка наукової та природоохоронної діяльності

- ✓ Моніторинг екосистем, охорона рідкісних видів та наукові дослідження значно ускладнені або повністю припинені.
- ✓ Неможливість контролювати незаконне браконьєрство та вирубку лісів на окупованих і прифронтових територіях.
- ✓ Втрата унікальних наукових даних та припинення міжнародних природоохоронних програм.

Приклад: У багатьох національних парках припинені програми відновлення популяцій червонокнижних видів через неможливість контролювати території.

Всі об'єкти природно-заповідного фонду за наслідками негативного впливу воєнних дій було поділено на чотири категорії:

- ✓ об'єкти ПЗФ, на території яких відбувались активні наземні бойові дії;
- ✓ об'єкти ПЗФ, території яких зазнали уражень авіаційними бомбардуваннями та обстрілами далекобійної артилерії, ракетами, БПЛА;
- ✓ об'єкти ПЗФ, на території яких базувалися військові підрозділи;
- ✓ об'єкти ПЗФ, території яких заміновані.

Площа та кількість об'єктів ПЗФ, які розташовані в межах небезпечних зон та на тимчасово окупованих територіях

Тип об'єкту ПЗФ	Площа об'єктів ПЗФ, га	Кількість об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ в межах небезпечних зон		Об'єкти ПЗФ на окупованих територіях	
			площа, га	кількість	площа, га	кількість
Природний заповідник	92578	9	14197	5	51775	6
Біосферний заповідник	369527	3	334217	3	-	-
Нац. природний парк	406855	17	270098	15	14005	3
Регіональний ландшафтний парк	224359	16	125972	15	84	1
Заказник	524241	797	328537	739	112599	61
Заповідне урочище	22832	103	18625	101	553	2
Пам'ятка природи	9319	392	7045	350	2263	42
Ботанічний сад	1135	4	55	2	1080	2
Дендрологічний парк	406	6	404	6	-	-
Зоологічний парк	49	3	45	3	-	-
Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	1890	76	1232	62	387	14
Разом	1653191	1426	1100427	1301	182746	131

Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій Смарагдової мережі площею **2,9 млн га**. *Смарагдова мережа* - це мережа природоохоронних територій, створена задля збереження видів та оселищ, які потребують охорони на загальноєвропейському рівні, але розташовані в країнах, які не є членами ЄС. Усе це середовища існування для тисяч видів рослин і тварин. Ці території мають важливу роль для захисту біорізноманіття та збереження клімату. Ареали деяких рідкісних і ендемічних видів і оселищ опинилися в зоні активних бойових дій, що загрожує їхньому існуванню, наприклад це цілинні нерозорані степи, крейдянні схили на Донеччині, приморські оселища у південних областях, болота на півночі.

Смарагдова мережа в Україні

ПРОТЯГОМ ВІЙНИ

Мережа Емеральд - це природоохоронні території, створені для збереження видів і оселищ, яким загрожує зникнення в масштабах усього континенту. Мережа створюється на виконання вимог Бернської конвенції. Планується, що після приєднання України до ЄС мережа Емеральд буде приєднана до Natura 2000 - природоохоронних територій, створених з тією ж метою, але на території ЄС.

Мережа Емеральд в Україні це:

377 природоохоронних територій
162 територій-кандидатів
30% з яких торкнулася війна або окупація
серед них - об'єкти унікального степового регіону

Степовий чи альпійський?
Або чому біогеографічні регіони такі важливі

Біогеографічний регіон - це територія з відносно однорідними екологічними умовами та подібними характеристиками.

Будь-який об'єкт, пропонується до внесення у мережу Емеральд повинен пройти оцінку достатності визначених територій. Насправді це цілий цикл оцінок, головна мета яких це переконатися, що пропонувані території дійсно належать до списку рідкісних оселищ, включають в себе рідкісні види для конкретного біогеографічного регіону. Отже, саме на основі біогеографічних регіонів здійснюється проектування мережі Natura 2000 та Емеральд.

4 біогеографічні регіони України
За площею відносно території України лідує континентальний біогеографічний регіон, за ним - степовий.

Ареал степових оселищ в Україні є найбільшим серед країн, які ратифікували Бернську конвенцію.

Більш ніж **50%** об'єктів степового регіону окуповано

Що таке Бернська Конвенція?

Так скорочено називають Конвенцію про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі за іменем міста, в якому вона була підписана у 1979 році.

1999

Бернська Конвенція ратифікована в Україні

Як відбувалося формування мережі Емеральд

2016

Серед перших об'єктів мережі Емеральд в Україні переважали лісові та прісноводні оселища

2019

Переважно степові та морські оселища було додано до мережі Емеральд

2021

Затверджено більше двох сотень об'єктів-кандидатів. Номіновані переважно степові території у долинах річок

Крейди відслонення
± 10 000 га

унікальних для Європи крейдових відслонень окуповано

На крейдових відслоненнях росте багато ендеміків - рослин, які зустрічаються лише в одному місці на Землі.

Такі відслонення мають велике стратегічне значення, адже є припіднятими відносно поверхні.

Нині майже 100% крейдових оселищ України знаходяться в зоні бойових дій.

Степові поди
>40 степових подів, яких немає більше ніді в Європі окуповані або знаходяться в зоні бойових дій

Поди - це тимчасові озера степової зони, які виникають навесні після танення снігу

Саме тут зупиняються перелітні птахи під час міграції

Українські поди наповнюються водою один раз в 11 років, а тому їх рослинність є дуже м'яливою

Унікальні оселища степових подів були внесені до Бернської конвенції за пропозицією України

Морські оселища китоподібних

2 Акваторії особливої важливості для китоподібних Європи під окупацією з 2014 року

У Чорному морі постійно мешкає три види китоподібних: дельфін-афаліна, звичайний дельфін (білобочка) та морська свиня.

У зв'язку з війною збільшується їх смертність через акустичні травми. Причиною цього ймовірно є підводні човни.

2 об'єкти мережі Емеральд були визначені як акваторії особливої важливості для китоподібних Європи (згідно з Угодою про охорону китоподібних ACCOMBAMS)

Об'єкти Емеральд та війна

Як мінімум 100,000 га об'єктів мережі Емеральд були охоплені пожежами, причина яких - бойові дії. З них близько 7600 га радіаційно забруднених лісів Чорнобильської зони.

20 видів - рослин із Червоної Книги України можуть зникнути через масштабні пожежі, спричинені артобстрілами та бомбардуваннями

Більше 50% - рослин і тварин, занесених до Червоної книги України потерпають від підіривів на мінах, вирубки лісу, пожеж, шуму від вибухів та військової техніки

В 15-30 разів вміст важких металів перевищує фонові значення у ґрунтах, які перебували в зоні бойових дій.

Легенда карти

--- Кордони біогеографічних регіонів
▲ Об'єкти Смарагдової мережі (захиснені та пропонувані)
● Окуповані об'єкти
▲ перебували в зоні бойових дій, наразі звільнені
Data as of October 29, 2022

Створено для
Ukraine War Environmental
Consequences Work Group

Джерело: Ukrainian Nature Conservation Group
Джерело зображень: Вікіпедія

By Valeria Kolodzhna
Перекладено Jennifer Castner

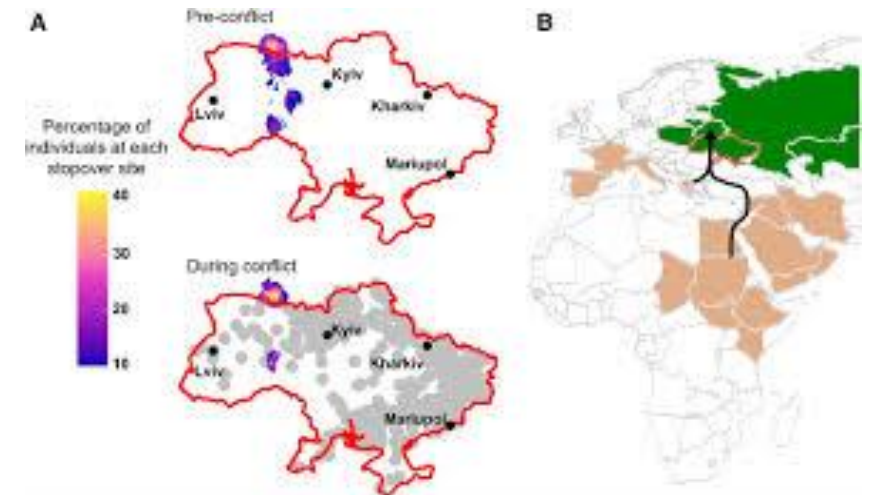
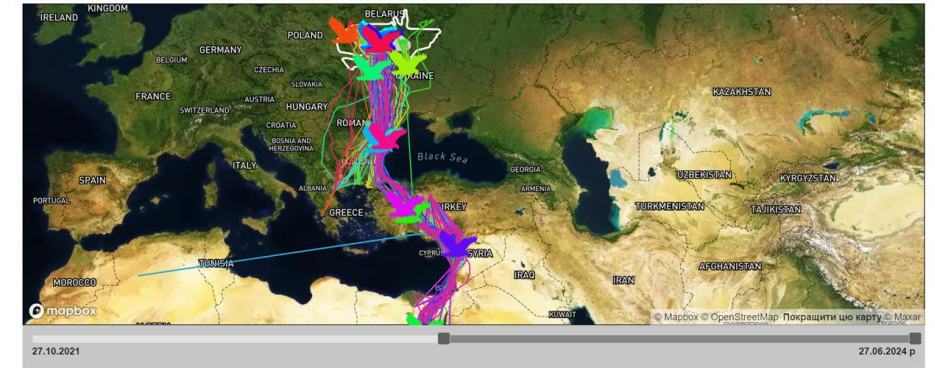
Бойові дії порушують спокій диких тварин, вони або гинуть, або намагаються втекти з гарячих точок. Якщо бойові дії будуть тривати до кінця весни, є великий ризик для виведення потомства багатьох птахів і ссавців. Більшість птахів у цей час виводять своє потомство, тому їм потрібен спокій. Також із квітня по червень відбувається отелення лосів, а бойові дії ставлять під загрозу успішність цього процесу та виживання новонароджених лосенят. В Україні лось є рідкісним видом та внесений до Червоної книги

Крізь Україну проходять три основні міграційні шляхи птахів:

- ✓ Азово-Чорноморський широтний (південний коридор) - із найбільшою концентрацією перелітних птахів в Україні;
- ✓ Поліський широтний (північний коридор) - уздовж лісової смуги Полісся і на півночі Лісостепу;
- ✓ Дніпровський меридіанний міграційний шлях, який проходить уздовж річища Дніпра та його притоки Десни.

Цей шлях особливо використовують водоплавні та прибережні птахи - гуси, качки, гагари, кулики, мартини, крячки та інші.

На водоймах зупиняються великі зграї гусей, качок, лебеді, мартини, крячки, на луках і болотах - журавлі, кулики та інші, на деревах і кущах - багато видів горобцеподібних птахів: зяблики, дрозди, вівсянки, шпаки, вільшанки, вівчарики, кропив'янки, мухоловки. Місця зупинок дуже важливі для харчування та відпочинку мігрувальних птахів, тому вони потребують охорони.

Більша частина міграційних коридорів зараз проходить над зоною бойових дій. Усе це може стати причиною неспокою птахів, їх виснаження через зміну маршрутів чи відсутності можливості відпочити, та потрапляння під обстріли.

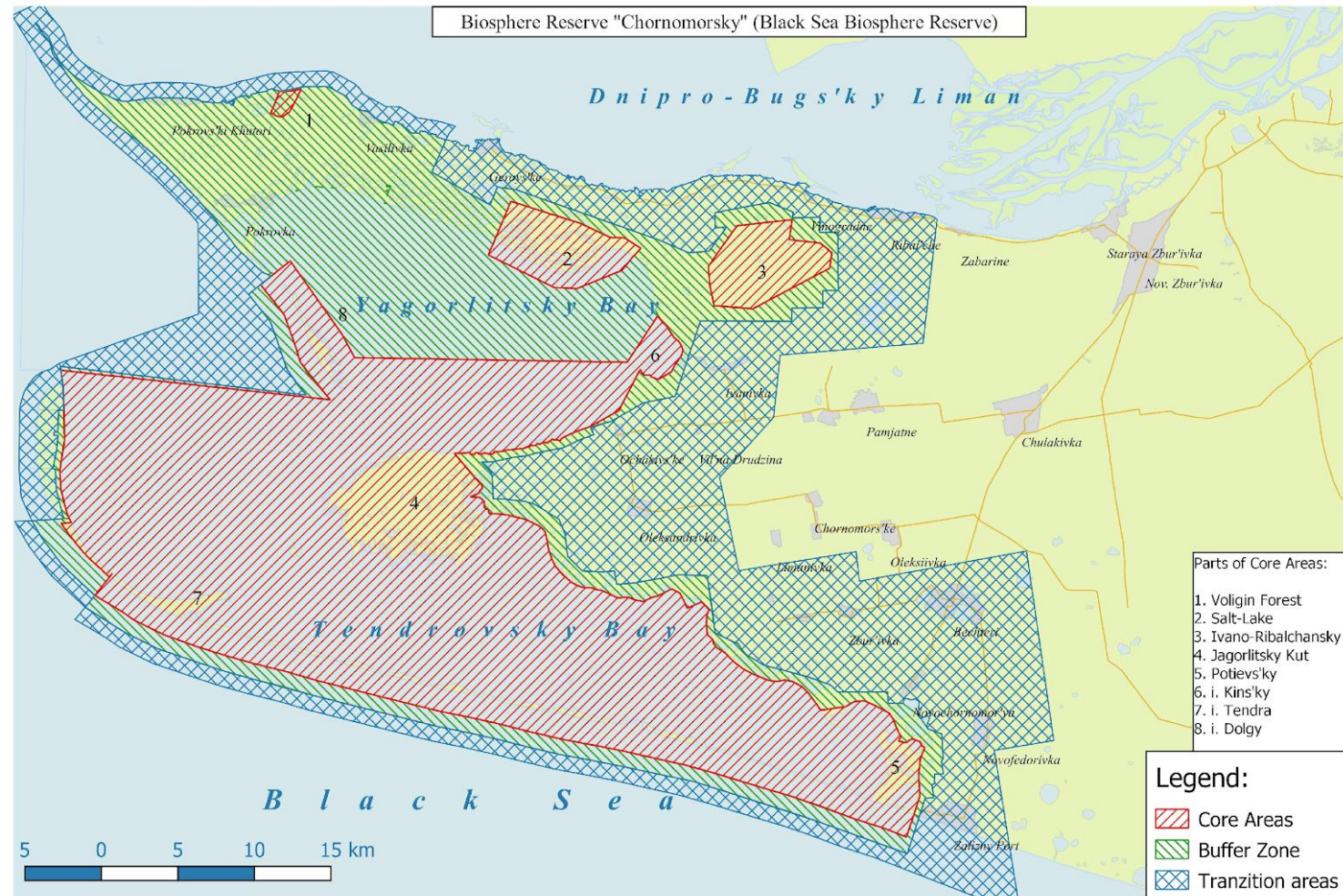
Під окупацією зараз залишаються **8 природних заповідників та 10 національних природних парків**. Серед них: «Великий Луг» (Запорізька область); «Приазовський» (Запорізька область); «Чарівна Гавань» (Крим); «Меотида» (Донецька область); «Білобережжя Святослава» (Миколаївська область); «Джарилгацький» (Херсонська область); «Нижньодніпровський» (Херсонська область); «Олешківські Піски» (Херсонщина); «Кремінські ліси» (Луганська область); «Азово-Сиваський» (Херсонщина).

Під загрозою знищення опинились два біосферні заповідники – Чорноморський біосферний заповідник (розташований на території та акваторії Херсонської та частково Миколаївської областей), біосферний заповідник «Асканія-Нова»

Територія Чорноморського біосферного резервату була окупована росіянами з перших днів повномасштабного вторгнення.

За результатами моніторингу супутникових даних відомо, що на території Нацпарку Білобережжя Святослава лише у 2022 році було щонайменше 67 пожеж, у 2023 - 141 пожежа. Загалом вигоріло приблизно 6,3 тисячі гектарів, при цьому деякі ділянки горіли по декілька разів.

Під час повномасштабної війни площа пожеж на миколаївській частині Кінбурнської коси склала понад 7214 гектарів. Із них у Нацпарку «Білобережжя Святослава» – 6347 га, у Чорноморському біосферному заповіднику (Волижин ліс) – майже 152 га, у РЛП «Кінбурнська коса» – 715 га. На 450-500 га зафіксовані повторні загоряння.

Через пожежі на Кінбурні під загрозою опинилися червонокнижні орхідеї, інші унікальні рослини та тварини. Горіли лісові масиви, степові зони, плавневі системи, низинні рослини. Подібні нищівні пожежі можуть тривати тижнями.

Російські військові понад місяць окупації (з 24 лютого по 31 березня 2022 року) Чорнобильської АЕС та зони відчуження перебували в найнебезпечнішому місці з точки зору радіаційного зараження та отримали річну дозу радіації. Вони також порушили екосистеми біосферного заповідника поруч із атомною станцією.

За інформацією Української природоохоронної групи, перші випадки умисного підпалювання лісових масивів були зафіксоване ще 12–14 березня 2022 року, коли росіяни запалювали ліси в зоні відчуження Чорнобильської АЕС. Пожежа, яка знищила 15 тис. га (в тому числі заражених радіацією), на ділянці від Ірпеня до Чорнобиля відбулася в дні, коли вітри були спрямовані в бік Києва, столиці України.

Війна призвела до фізичного знищення рослин і тварин, погіршення умов їхнього існування, знищення рельєфу території, замінування, отруєння території хімічними речовинами, знищення об'єктів природно-заповідного фонду.

Наприклад, бої за села Білогорівка та Богородичне, а також міста Святогірськ та Лиман (Донецька область) майже повністю проходили на території НПП “Святі Гори”. Бої, які зруйнували села Закітне, Озерне (Донецька область), відбувалися на території Українського природного степового заповідника (відділення “Крейдова флора”).

Національний природний парк «Святі Гори», розташований на території Бахмутського та Краматорського районів Донецької області. Він зазнав значних пошкоджень внаслідок воєнних дій та окупації. Пересування парком було можливе лише по асфальтованих дорогах.

Ліси нацпарку значно постраждали від пожеж. Частина пожеж була у підліску, тобто горів лише підлісок, але інші ділянки згоріли повністю.

Вся територія парку забруднена вибухонебезпечними боєприпасами, які потребують огляду саперами та подальшого розмінування. Таке забруднення становить загрозу як для людей, так і для тварин. Дикі тварини також підриваються на мінах, гинуть, травмуються через вибухи.

Сьогодні зрозуміло, що роботи з розмінування потребуватимуть багато років. Крім того, ці вибухонебезпечні предмети знаходять не тільки на суші, а й під водою, що потребує спеціальних водолазів і заходів з підводного розмінування. Відомо, що деякі водні види загинули в результаті вибухів у річках і озерах парку.

Грунтовий покрив НПП постраждав від обстрілів, будівництва укріплень, забруднення паливно-мастильними матеріалами. Постраждали також унікальні з точки зору біорізноманіття крейдянні ґрунтові схили. Під час експедиції команда зібрала зразки ґрунту в воронках від снарядів, де це було можливо та відповідно до правил безпеки. Зразки також були взяті з кратерів від ракет типу «повітря-земля».

Будівлі в парку також постраждали. Окупанти жили в споруді адміністрації парку, а наукова частина та автостоянка були повністю зруйновані обстрілами. Інфраструктура понівечена, навіть вуличні ліхтарі, що живляться від сонячних батарей, зламані, а самі панелі вкрадені.

Національний природний парк «Кам'янська Січ»

Під час його окупації в парку розташовувалися позиції російських військ. Це призвело до пошкодження природних екосистем, забруднення територій, покинутих боєприпасів, будівництва фортифікацій та переміщень важкої техніки, що пошкодило ґрунтовий покрив.

Обстеження вказує на те, що території парку забруднені вибухонебезпечними речовинами та потребують роботи з розмінування. У підвалі однієї споруди команда експедиції помітила міну, чутливу до вібрації. Білих труб від реактивних установок «Ураган» менше, але зі схилу видно розкидані скрізь танкові снаряди.

Національний природний парк «Нижньодніпровський»

На сьогодні парк знаходиться на лінії фронту. Під час експедиції було оглянуто вкрай малу територію на березі р. Дніпро, але зустріч з адміністрацією та співробітниками парку не проводилася.

Парк охоплює акваторію Дніпра від Нової Каховки до злиття з Південним Бугом. За попередніми даними вплив здійснювався внаслідок затоплення техніки та можливих розливів паливно-мастильних речовин, вибухів в акваторії та забруднення вибухонебезпечними предметами.

Національний природний парк «Олешківські піски»

Парк розташований на окупованих територіях Херсонської області. Було проведено зустріч із заступником директора парку. Доступу до НПП поки немає, але відомо про лісові пожежі, забруднення вибухонебезпечними предметами, викрадену техніку.

Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник

Радіаційна небезпека через військові дії

- ✓ Пересування військової техніки підняло радіоактивний пил, що спричинило **локальне підвищення рівня радіації**.
- ✓ Руйнування ґрунтового покриву сприяє **поширенню радіоактивних частинок** на нові території.
- ✓ Обстріли в зоні ЧАЕС могли пошкодити сховища радіоактивних відходів, що несе загрозу витоку.

Факт: Під час окупації фахівці зафіксували зростання рівня радіації в 10-20 разів у деяких точках через рух важкої техніки.

Пожежі в зоні відчуження

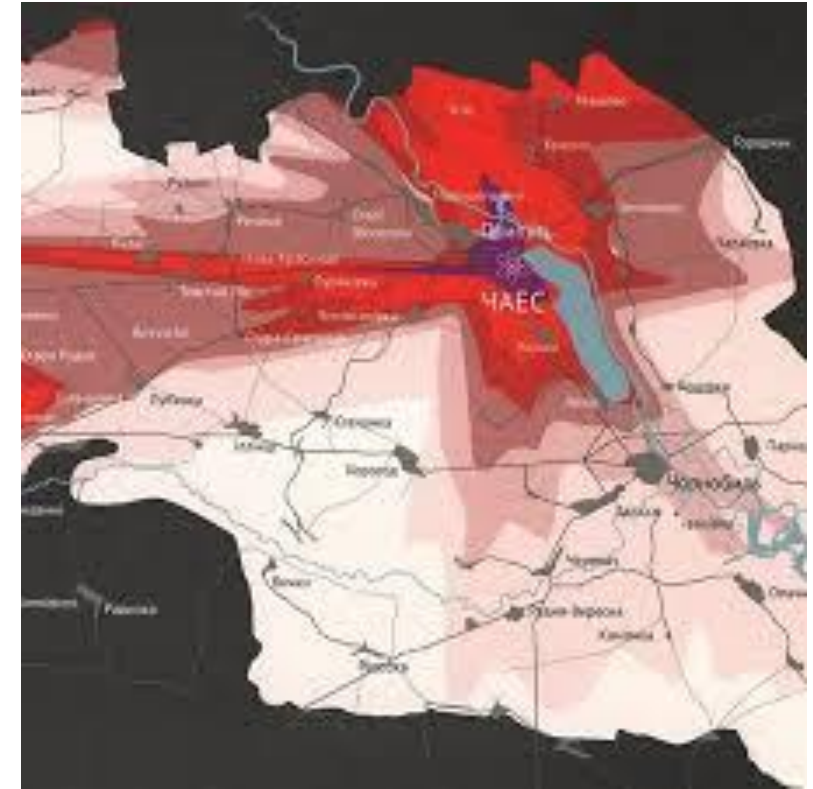
- ✓ Обстріли спричинили **масштабні лісові пожежі**, що могли призвести до викиду радіоактивного попелу в атмосферу.
- ✓ Горіння сухої рослинності та дерев підвищує ризик **повторного забруднення повітря радіонуклідами**.
- ✓ Відсутність контролю через бойові дії ускладнювала гасіння пожеж.

Факт: За час бойових дій на території заповідника було зафіксовано до **30 осередків загоряння**.

Втрата контролю та наукового моніторингу

- ✓ Через окупацію та бойові дії було припинено **екологічний моніторинг** території.
- ✓ Унікальні дослідження флори та фауни в умовах радіаційного забруднення зупинилися.
- ✓ Багато співробітників заповідника були змушені покинути територію через загрозу життю.

Факт: Військові захопили лабораторне обладнання та техніку для моніторингу рівня радіації

Вплив на біорізноманіття

- ✓ Вибухи, пожежі та шумове забруднення порушили життя диких тварин.
- ✓ **Стрес у тварин** через військові дії міг призвести до змін у популяціях рідкісних видів, зокрема вовків, рисей та коней Пржевальського.
- ✓ **Міграція тварин** на небезпечні території через руйнування екосистем.

Факт: Є дані про зниження активності рідкісних птахів у зоні заповідника після активних бойових дій.

Масова загибель дельфінів у Чорному морі

В акваторії Чорного моря проживають три види дельфінів, і всі вони - червонокнижні. Щороку там гине близько 20 тисяч дельфінів, з найбільш розповсюджених причин - браконьєрські сіті та забруднення моря. Але цьогогоріч науковці причорноморських країн фіксували підвищену кількість смертей. Мертвих особин знаходили й в Україні, в тому числі - у Тузлівських лиманах на Одещині.

Причиною аномальної кількості смертей дельфінів науковці називають присутність російських військових кораблів в акваторії, які використовують сонари, що видають потужні сигнали. Ці дуже сильні та низькочастотні сигнали вражають внутрішнє вухо дельфіна - орган навігації та слуху. Через це тварина стає "сліпою". Втративши орієнтацію, тварини втрачають акустичний контроль над середовищем, не можуть знайти їжу та гинуть від голоду. В ослаблених від впливу гідролокаторів дельфінів у стресовому стані різко знижується імунітет, в такому разі тварини гинуть від інфекцій. Грають свою трагічну роль також і розливи нафти - за даними офіційного ресурсу Міндовкілля ЕкоЗагроза, за рік війни у воду потрапило 11 тисяч тонн нафтопродуктів.

Неочевидний наслідок - **загибель птахів**. Зараз оголене дно Каховського водосховища вкрите птахами. Поки що екологи не можуть пояснити, що до цього призвело, але серед імовірних причин загибелі - гучні звуки від вибухів, які часто призводять до розриву серця та смерті тварин.

